

Izvorni znanstveni rad
UDK Appendini, F. M.
808.51(497.5 Dubrovnik)“17“
Primljeno: 1.6.2014.

POLITIČKA RETORIKA FRANCESCA MARIJE APPENDINIJA PRED KRAJ REPUBLIKE

RELJA SEFEROVIĆ

SAŽETAK: Pijarist Francesco Maria Appendini (1768-1837) proveo je gotovo pola stoljeća kao nastavnik u dubrovačkom Kolegiju pijarista/skolopa. Svoje retoričko umijeće pokazao je i na javnim skupovima, poput sastanaka Domoljubnog društva kojemu se pridružio još kao mladić, nedugo po dolasku u Dubrovnik, ili istupa s propovjedaonice. Pohvalni govor na ispraćaju kneza Orsata Gozze u katedrali u ljeto 1798. omogućio mu je da pred najuglednijim domaćim slušateljstvom oprezno pozove na reformu dubrovačkog društva, barem u domeni pedagoškog rada, oslanjajući se na engleski racionalizam. Iako Appendinijevi prijedlozi nisu bespogovorno prihvaćeni, ipak su i protivnici poput satiričara Junija Restija cijenili iznesena stajališta i isticali važnost engleske kulture. Time njegova politička retorika postaje značajno sredstvo za prenošenje poruke, uz pedagoški, spisateljski i dušebrižnički rad.

Ključne riječi: Francesco Maria Appendini, obrazovanje, govorništvo, politička teorija, John Locke, prosvjetiteljstvo, knez Orsat Gozze, Junije Resti

Keywords: Francesco Maria Appendini, education, rhetoric, political theory, John Locke, Enlightenment, rector Orsat Gozze, Junius Resti

Izazovi jednog pedagoga: kako promijeniti društvo

Ako je “prastari dubrovački ustav” bio kamen temeljac državne politike i čvrstim okvirom omeđivao dubrovačko društvo još od druge polovice 13. stoljeća, kasniji pokušaji da se drukčije osmisli ta zajednica uvelike su polazili od znanja

---

Relja Seferović, viši znanstveni suradnik u Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku. Adresa: Zavod za povijesne znanosti HAZU, Lapadska obala 6, 20000 Dubrovnik. E-mail: reljaseferovic@yahoo.co.uk

---

stečenog kroz obrazovanje u domaćoj i u stranim sredinama. Težnje za promjenama po uzoru na zapadnoeuropska kretanja nadasve su dolazile do izražaja pri kraju Republike. Opravdano je stoga zabilježeno da je “dubrovački vlastelin, poput francuskog plemića, težio razumnom društvu, čime je često dolazio u sukob s prastarim dubrovačkim ustavom, ali svejedno nije postao prevratnikom.”¹ Odustajanje od prevratničkih nakana ne treba pripisati samo tradicionalnom rodoljublju (što lako pobijaju brojnim vrelima dokumentirane vlasteoske urote i zadjevice među pojedinim patricijskim rodovima), niti načelu *quieta non movere*, “ne remeti postojeće stanje” (s ciljem da se po svaku cijenu zaštite stečena materijalna dobra i dalje razvije trgovina), nego i blagom, pomirljivom djelovanju škole kao glavne ustanove koja je svojim radom težila napretku u društvu.

Zamišljeni se napredak poticao u dva oblika: neposrednim pedagoškim radom s djecom i mladima, te javnim istupima učitelja, držanjem govora u svečanim prigodama, kada su oprezno pokušavali utjecati na najviše stupove vlasti. Govoreći obično u čast državnih ili crkvenih uglednika, portretirali bi ih dovoljno vješto da kroz bogato nijansirane tonove posvećene njihovoj sjajnoj prošlosti ostave mjesta i za poneku kritičku napomenu o stanju društva u sadašnjosti. Rješenje uočenog problema prepuštalo se tek budućnosti.

U mnoštvu stranih učitelja koji su radili u Dubrovniku od vremena srednjovjekovne komune pa do razdoblja francuske i austrijske uprave, posebno je mjesto zaslužio pijarist Francesco Maria Appendini (1768-1837). Nadmašio je svoje kolege u odgovornom pedagoškom radu ne samo neusporedivim stažom od pune 43 godine, koliko je proveo u našem gradu,² nego i širinom znanstvenih interesa i jakim društvenim vezama. Nametnuo se kao povjesničar, literat, jezikoslovac i, po uspomenama nekadašnjih učenika, nadasve srdačan čovjek (za razliku od ozbiljnog, više povučena brata Urbana, s kojim je dijelio brige u dubrovačkom Kolegiju otaca pijarista/skolopa).³ Iako je njegovo pretjerano oduševljenje za ljepotu i starinu hrvatskoga jezika katkad među suvremenicima izazivalo

¹ Ivo Banac, »Tomo Baselić i pitanje dubrovačkih “Frančeza”«, u: *Dubrovačka Republika i Francuska revolucija. La République de Dubrovnik et la Révolution française*, prir. Miljenko Foretić. Dubrovnik: Matica hrvatska - ogranak Dubrovnik, 1996: 63.

² Vjeruje se da je Appendini stigao u Dubrovnik u kolovozu 1792 (Predrag Stanojević, *Književni istoričar Frančesko Marija Apendini*, prir. Irena Arsić. Beograd: Ars libri, 2013: 31). Preminuo je krajem siječnja 1837. u Zadru, “u kojem je proveo manje od dvije godine na prestižnom, ali ipak neželjenom mjestu direktora dalmatinskih gimnazija i zadarskog liceja-konvikta” (P. Stanojević, *Književni istoričar Frančesko Marija Apendini*: 107).

³ Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike (1800-1880)*, prir. Stjepan Ćosić. Dubrovnik: Matica hrvatska - ogranak Dubrovnik, 2002: 116.

podsmijeh, poput šaljive napomene pjesnika Đura Hidže: “...tvrdit ćeš nam da se i vrag našim jezikom služio, kad je ono u raju zemaljskome napastovao Evu”,⁴ ipak je predanim radom i trudom više puta izmamio javno priznanje i privatno povjerenje. Ono mu je ukazano već nedugo nakon što je preuzeo svoju odgovornu službu na katedri u Kolegiju pijarista i postao jedan od glavnih odgojitelja dubrovačke mladosti.

Pijaristi u žrvnju državnih interesa

Francesco Maria Appendini zatekao se u Dubrovniku u nepovoljnom trenutku, tek nekoliko godina poslije izbijanja afere koja je narušila skladne odnose između Reda pijarista i državnih vlasti. Srdačno dočekani poslije privremenog ukidanja Isusovačkog reda 1773, pijaristi su se ubrzo našli u vrtlogu previranja između države i svih crkvenih redova na dubrovačkom području. Prvi međusobni dodiri bili su obilježeni oprezom i nepovjerenjem: bile su potrebne tri godine napora dubrovačkih diplomata, braće Kristofora i Benedikta Stay u Rimu, da se pronađu dostojni nasljednici isusovcima u dubrovačkom Kolegiju. U tom je razdoblju prvo propao prijedlog Kristofora Staya da se ukaže povjerenje ocima servitima,⁵ jer su oni odbili doći u Dubrovnik zbog neriješenih vlasničkih pitanja s Kolegijem i pod izlikom da ne žele predavati građansko pravo (*jus civile*), koje ne stoji u pravilima njihova reda. Usto su bili i “posve naopako obaviješteni o našem gradu u fizičnom i moralnom pogledu.”⁶ Početkom kolovoza 1775. Benedikt Stay predložio je vlastima Republike da izaberu pijariste, koji napokon 1. travnja 1777. “uljegoše u potpuni i stalni posjed dubrovačkoga kolegija, na veliku radost svijeh gragjana”⁷

Ta “velika radost” nije bila duga vijeka. Pored početnog oklijevanja u izboru novog crkvenog reda kojemu će prepustiti odgovornu dužnost u radu s mladima, kriza je imala korijene u specifičnim pogledima Senata na odnose s Crkvom. Razmirice su izazvane strahom državnih struktura da u uvjetima duboke političke

⁴ Slično je postupao i “pakosni Džono Resti, koji se šalio s Franom, tim ‘lovцем riječi slovin-skijeh’, koji da cijepa, drobi, guli riječi, da im podrijetlo pronađe” (J. Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*: 117).

⁵ Svoj prijedlog da nastavu u dubrovačkom Kolegiju preuzmu oci serviti Kristofor Stay dao je u pismu Senatu iz Rima 25. siječnja 1774. Vidi: *Acta et Diplomata* (dalje: AD), serija 76, 18. stoljeće, sv. 13, dokument br. 1667, Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD).

⁶ O toj odluci servita Senat je izvijestio Benedikt Stay pismom iz Rima 30. svibnja 1775 (AD, 18. stoljeće, sv. 14, dokument br. 1763). Vidi također Vicko Adamović, *Gragja za istoriju dubrovačke pedagogije*, sv. I. Zagreb: naklada Hrvatskog pedagog.-književnoga sabora, 1885: 119.

⁷ V. Adamović, *Gragja za istoriju dubrovačke pedagogije*, sv. I: 121-122.

i gospodarske krize, nastale još prije velikog potresa, ne izgube moć i utjecaj nad osiromašenom Crkvom, odakle su sve češće dopirali kritički glasovi. Pritom se remetila davno uspostavljena ravnoteža i javljali su se buntovni, nezadovoljni klerici. Iako su u odmjeravanju snaga s državom teži teret podnijeli benediktinci, dominikanci i franjevci,⁸ ipak su i pijaristi morali odoljeti ozbiljnim optužbama i prevladati velika iskušenja, zbog nastojanja vlasti da ih optuže za buntovništvo i remećenje reda u državi.

Prema odluci Vijeća umoljenih na sjednici održanoj 22. studenog 1786. povjereno je Malom vijeću da se obrati Benediktu Stayu, opunomoćenome diplomatskom predstavniku Dubrovačke Republike pri Sv. stolici, i to “zbog nemira i sukoba među pijaristima u ovom Kolegiju tijekom proteklih mjeseci.”⁹ Ubrzo je uslijedilo pojašnjenje: u pismu Stayu 18. prosinca 1786. naglašeno je da je ponašanje pojedinih pijarista, odgojitelja mladih u Kolegiju, tijekom posljednjih mjeseci “izazivalo sablazan u Gradu.” Zato su neki od otaca izgubili povjerenje. Tim je povodom zatraženo od Staya da diskretno razgovara s generalom Reda, prenese mu što se dogodilo i zatraži da udalji neprikladne oce, zbog kojih se “ovdje ne može normalno odvijati nastava.” Očekivalo se da Stay postupi što obzirnije kako se u Redu ne bi razvile sumnje i ogorčenje prema Republici, a ujedno su ga potaknuli neka uredi s generalom da im pošalje nove oce primjerene dobi i ponašanja.¹⁰ Odgovarajući iz Rima već 30. siječnja 1787, Stay je naglasio da je u međuvremenu razgovarao s generalom pijarista. Oprezno je upozorio svoje nalogodavce na generalovo nezadovoljstvo postupkom dubrovačkih vlasti i njihovim zahtjevom da pojedini oci napuste Kolegij.¹¹ Razmatrajući svaki slučaj zasebno, pozvao je na međusobno razumijevanje i predložio da se pričeka skori rok kad su osumnjičeni oci ionako morali napustiti Grad zbog završetka školske godine, obećavajući da

---

⁸ Nepovjerenje u domaće ljude urodilo je nizom nesporazuma i sukoba, uz uzaludna nastojanja vlasti da se problemi riješe dovođenjem stranaca da privremeno upravljaju crkvenim Redovima na dubrovačkom području. Vidi iscrpno Relja Seferović, »Crkva iza Dvora. Kroz povijest dubrovačke Crkve u pratnji Serafina Marije Cerve.«, u: Serafin Marija Cerva, *Prolegomena za Svetu dubrovačku metropoliju*, prir. Relja Seferović. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012: 176-216.

⁹ *Acta Consilii Rogatorum* (dalje: *Cons. Rog.*), serija 3, sv. 194, f. 167r-169r, DAD. O ovom sukobu između Dubrovačke Republike i pijarista/skolopa također P. Stanojević, *Književni istoričar Frančesko Marija Apendini*: 34, ističući da je “među skolopima došlo do svađa i nesloge zbog nesmotrenog govora jednog od njih, što je dovelo do skandala u državi i nepovjerenja u pojedine skolope”.

¹⁰ *Litterae et Commissiones Ponentis* (dalje: *Lettere di Ponente*), serija 27.6, sv. 119, f. 348r-v, DAD.

¹¹ AD, 18. stoljeće, sv. 16, dokument br. 2057.

će ih zamijeniti dostojniji ljudi koji će zasluživati više povjerenja u očima vlasti Republike.¹²

Senat je na to reagirao dvjema novim odlukama, naloživši Malom vijeću 24. ožujka 1787. da ponovo piše Stayu i generalu pijarista, ocu Giovanniju Francescu Albaniju, radi ubrzanja cijelog postupka,¹³ a zatim se opet oglasio 17. travnja iste godine, usvojivši zaključak da “ubuduće nijedan otac ne smije biti oslobođen svoje službe, osim ako tako ne odluči Senat.”¹⁴ Sa svoje strane, Benedikt Stay požurio je javiti iz Rima u pismima od 1. svibnja i 19. svibnja 1787.¹⁵ da je o svemu potanko izvijestio oca generala pijarista, koji je obećao suradnju i čak zahvalio vlastima Republike na diskretnom postupanju s članovima njegova Reda. Potom je najavio dolazak novog rektora u Kolegij, oca Renolija iz Ancone, tvrdeći da zaslužuje svaku preporuku i povjerenje.¹⁶ Kasniji manji nesporazumi ostali su ograničeni na pojedince, poput oca Gandinija koji se dulje zadržao u Dubrovniku kao adventski i korizmeni propovjednik, boraveći tada u Kolegiju pijarista. Sam je general posredstvom Benedikta Staya tražio da dubrovačke vlasti dopuste Gandiniju da što prije napusti Kolegij i vrati se u Italiju, gdje su njegove usluge bile potrebne, kako je naglašeno u pismu 26. veljače 1788.¹⁷

Kroz ove iskricе u razmjeni diplomatskih nota ističe se zapravo zahtjev Senata da strani klerici podliježu njegovoj jurisdikciji. Općenito stajalište vlasti Dubrovačke Republike prema njima zaokruženo je deset godina kasnije, 10. ožujka 1798, kada je Vijeće umoljenih na sjednici zaključilo da “svi strani klerici, kao i bivši klerici koji su postali svjetovnjaci ili će u budućnosti postati svjetovnjaci, s iznimkom ukinutih crkvenih Redova, ne mogu dolaziti ni zadržavati se u našoj državi bez dozvole presvjetlog Senata, koja mora biti odobrena većinom glasova. Uz to se

---

¹² Radilo se o Marchettiju, rektoru Kolegija čiji je mandat istjecao u svibnju iste godine, o ocu Gandiniju, kojega su dubrovačke vlasti izabrale za adventskog i korizmenog propovjednika za 1788, te o neimenovana tri oca, nastavnika filozofije, retorike i gramatike. Stay je naglasio da nastavnik filozofije treba održati dvogodišnji tečaj, pa njegov opoziv ne bi bio prikladan dok ne prođe navedeni rok, i zatražio dodatno mišljenje Senata. Za nastavnika retorike Stay je ustvrdio da je tek stigao u Dubrovnik i stoga ne može biti odgovoran za nastale smutnje, a nastavniku gramatike služba je ionako završavala u kolovozu, na kraju školske godine. Protiv braće laika nisu iznesene pritužbe, pa njihov status nije bio doveden u pitanje.

¹³ *Cons. Rog.* sv. 195, f. 11v-12r.

¹⁴ *Cons. Rog.* sv. 195, f. 25v. Ova je odluka prihvaćena vrlo visokim omjerom glasova, 25:3.

¹⁵ *AD*, 18. stoljeće, sv. 16, dokument br. 2059, dokument br. 2060.

¹⁶ Deset dana kasnije Stay je potvrdio Renolijev dolazak, javljajući se iz Rima 29. svibnja 1787 (*AD*, 18. stoljeće, sv. 16, dokument br. 2062). Zanimljiva je njegova napomena da ga je posjetio general pijarista još dok je pisao to pismo u Dubrovnik i zatražio dodatna jamstva i pojašnjenja uz postupke dubrovačkih vlasti. Izvijestivši o tom posjetu, Stay je ujedno zamolio dubrovačke vlasti da se još jednom obrate generalu i uvjere ga da im je stalo do pijarista.

¹⁷ *AD*, 18. stoljeće, sv. 16, dokument br. 2081.

odlučuje da se od ovog zakona izuzimaju oci dominikanci i franjevci koji bi doputovali ovamo radi propovijedi u svojim samostanima, kao i oci pijaristi koji bi došli raditi u svojem Kolegiju.”¹⁸ Ovim je zakonskim potezom formaliziran jak državni nadzor nad dubrovačkom Crkvom, osobito zbog bojazni da bi strani klerici, kao podanici stranih vladara, mogli pružati konkretan otpor vlastima Republike. Međutim, sve činjenice govore da je takva bojazan bila neutemeljena.

Strani klerici nisu predstavljali nikakvo buntovničko gnijezdo, nego skupinu koja je na poseban način htjela unaprijediti život u gradu i okolici. Njihovi pokušaji da se samostalno misli, izvan okvira koje je nametnula sveprisutna državna politika zaštite jednog društvenog sloja, aristokracije, i otpora svakom stranom utjecaju i promjeni, bili su osuđeni na neuspjeh. Više izgleda nudio je obilazan put, ističući strance kao uzore u općeprihvaćenim vrijednostima i ukazujući na primjenu stranih postignuća u domaćoj sredini. U tome je Francesco Maria Appendini bio osobito aktivan, toliko da je svojim naporima zavrjedio poštovanje i naklonost u redovima potencijalnih protivnika.

Govornik i njegova publika: prvi istup

Svega sedam mjeseci po dolasku u Dubrovnik kasnog ljeta 1792, mladi Appendini postao je članom tek utemeljenog Domoljubnog društva, *Accademia patriotica*, na poziv Miha Sorga i Tome Basseglija.¹⁹ Činjenica da je ovaj 25-godišnjak, stranac, privukao zanimanje uglednih intelektualaca, čije su karijere budile poštovanje kod sugrađana, dovoljno govori o njihovim avangardnim pogledima na svoje okruženje i želju da potaknu promjene. Usprkos poslovičnim zahtjevima vlasti da javni djelatnici angažirani iz inozemstva budu ugledni ljudi srednje dobi, već dokazani u svojim sredinama, ovdje je nastala iznimka dijelom motivirana drukčijim okolnostima, a dijelom i osobnim Appendinijevim vrlinama. Svemu su poticaj dali i novi ljudi, odani novim idejama. Kako je zabilježeno, “Domoljubnu akademiju utemeljio je početkom 1793. krug napredne vlastele okupljene oko latinista Miha Sorga i Tome Basseglija, a pristupili su joj i neki poznati znanstvenici izvan Dubrovnika, poput Alberta Fortisa i Julija Bajamontija.”²⁰

¹⁸ *Cons. Rog.* sv. 205, f. 29v-30r. Odluka je također usvojena velikom većinom glasova, 23:5.

¹⁹ O njegovu djelovanju potanko Žarko Muljačić, »Dva priloga povijesti dubrovačkih akademija.« *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 4/5 (1959): 319-340.

²⁰ Stjepan Čosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999: 292. Spomenimo među njima i kirurga Michelangela Roinija, Talijana na privremenom radu u Dubrovniku, glasovitog stručnjaka za operacije katarakte (Ž. Muljačić, »Dva priloga povijesti dubrovačkih akademija.«: 334).

Samo ime i program tog društva u svojem je izlaganju objasnio satiričar, pjesnik i latinist Junije Resti, čije je riječi Appendini kasnije parafrazirao sjećajući se njegova rada: “Raspravljao je na talijanskome jeziku, koji je izvrsno poznao sudeći po mnogim sačuvanim govorima, od kojih je neke izgovorio naizust. Ponajviše se to vidi po govoru nazvanom ‘Rasprava o domoljublju’, održanom pred Mihom Sorgom, jednim od najobrazovanijih ljudi, ljubiteljem umjetnosti i književnosti. Za života smo ga posjećivali triput tjedno, okupljajući se u njegovim prostorima. U ovome djelcu Junije je uskladio važnost svoje teme s čistoćom i ljepotom talijanskoga jezika, a uz to je pokazao da je toliko volio domovinu i brinuo za nju, koliko je nastojao da suzbije zla i nevolje u njoj.”²¹

Nesumnjivo je Francescu Mariji Appendiniju pripalo mjesto među uglednim članovima ovog društva zahvaljujući književnoj kulturi i izvrsnom poznavanju latinskoga jezika, ali baš njegove aktivnosti govore da ovdje nije bila u pitanju jedna od mnogih srodnih udruga zauzetih pukim teoretiziranjem,²² nego ustanova koja je težila reformi gotovo okamenjenih društvenih odnosa u Dubrovačkoj Republici. Tome je Appendini dao osobit doprinos, i to govorom održanim na talijanskome jeziku na sjednici društva 16. ožujka 1793.²³ Iako je ostalo anonimno, ipak je autorstvo izlaganja pod naslovom “O izobrazbi koja u sadašnjim okolnostima dolikuje našim plemićima” pripisano mladome pedagogu, i to na temelju čvrstih dokaza, pozivajući se jednako na njegov nastavni i odgojni rad i iskustvo, kao i na poznavanje iznesene tematike.²⁴ U svjetlu novih istraživanja valja naglasiti dodatne

²¹ *Causas agebat Italo sermone, quem is scite calluisse deprehenditur cum ex multis orationibus, quae supersunt, quibusdam etiam ex tempore dictatis, tum maxime ex ea, quam inscripsit* Discorso sul patriotismo, *quamque apud Michaellem Sorgium virum in primis eruditum, et artium litterarumque fautorem egregium recitaverat, cum statis diebus ter in mense, dum viveret, illum adiremus. In hoc enim opusculo Italiae dictionis puritate atque elegantia rerum dignitatem exaequat Junius; ostenditque insuper dum Reipublicae malis atque incommodis occurrere studebat, quanto amore et charitate patriam suam complecteretur* (*De vita et scriptis Junii Antonii filii comitis de Restiis patricii Ragusini commentariohum Francisci Mariae Appendini e Scholis Piis*, u: *Junii Antonii comitis de Restiis patricii Ragusini carmina*. Patavii: typis seminarii, 1816: XI).

²² O radu dubrovačkih akademija iz 17. stoljeća pisao je još Mirko Deanović, »Odrzi talijanske akademije “degli Arcadi” preko Jadrana.« *Rad JAZU* 248 (1933): 1-98; »Odrzi talijanske akademije “degli Arcadi” preko Jadrana. (Svršetak I. dijela).« *Rad JAZU* 250 (1935): 99-125. Naglašena je njihova orijentacija prema književnome radu, s uglavnom uzaludnim pokušajima da se napišu rječnici dubrovačkog govora.

²³ Na temelju sačuvanog zapisa, u cijelosti ga je objavio Ž. Muljačić, »Dva priloga povijesti dubrovačkih akademija.«: 331-334.

²⁴ Predrag Stanojević posumnjao je da je Appendini osobno održao ovaj govor, smatrajući da “mladić koji je boravio u Dubrovniku jedva pola godine nije mogao da poznaje situaciju u državi, niti da bude kritičan prema njoj u mjeri u kojoj je to bio govornik” (P. Stanojević, *Književni istoričar Frančesko Marija Apendini*: 36). Međutim, Appendini je dobro upoznao stanje u Republici još

argumente u prilog baš Appendinijeva autorstva, jer se vide važne podudarnosti s kasnije održanim govorom u dubrovačkoj katedrali, pod drugim okolnostima.

Obraćajući se svojim izlaganjem malobrojnim članovima “Domoljubnog društva”, Appendini nas čudi svojim dobrim poznavanjem okolnosti u kojima živi i radi svega nekoliko mjeseci, ali i privrženošću toj sredini koju svakako želi osloboditi od mnogih uočenih nedaća. U drugim bi okolnostima zaslužio pohvalu za hrabrost zbog javno izrečene kritike stanja u državi, no ovdje nije mnogo riskirao, budući da se obraćao jednom uskom i njemu naklonjenome krugu, čija riječ pritom nije igrala važnu ulogu u kreiranju državne politike. Ipak, njegove misli odaju odlučnost u borbi s krizom, spremnost na žrtvu i praktično mišljenje u potrazi za rješenjem. Osnovni problem na koji ukazuje predstavlja “pokvarenost društva”, pa zato predlaže da se lijek potraži u novim naraštajima. Uvjeren je da bi oporavak države “iz stanja sadašnje pokvarenosti” nastupio čim “Vijeće umoljenih bude većinom sastavljeno od dobro obrazovanih pojedinaca.” Uz ocjenu da je dugotrajan boravak djece pod brižnim roditeljskim okriljem štetan, a kućni odgoj nedovoljan zbog odviše popustljive domaće sredine, zatražio je da se djeca o državnom trošku i uz potporu svojih roditelja šalju na odgoj i poduku u odgovarajuće talijanske zavode. Pritom je potanko obrazložio kako bi se prikupila potrebna sredstva²⁵ i usput upozorio da bi za to bilo dovoljno da se “zabrani uvoz bjelila kojim se žene bespotrebno mažu.”²⁶

Problem moralne pokvarenosti društva tradicionalno je zaokupljao crkvene propovjednike, čijem je miljeu načelno pripadao i sam Appendini, ali oni su se protiv toga borili zagovarajući obnovu narušenog ćudoređa i klonule stege među svima.²⁷

---

tijekom školovanja na rimskom kolegiju *Calasanzio*, najviše zahvaljujući kontaktima s Markom Faustinom Galjufom, profesorom retorike, koji mu je i preporučio da prihvati ponudu iz Dubrovnika (o Appendinijevu školovanju i vezama s dubrovačkim latinistom Galjufom također P. Stanojević, *Književni istoričar Frančesko Marija Apendini*: 30-31). Vrijeme koje je zatim proveo u gradu i susreti s brojnim utjecajnim osobama dodatno su izoštrili njegove poglede. Druga Stanojevićeva primjedba iznesena na istom mjestu, tvrdnja da je “teško pretpostaviti da bi se tek pridošli nastavnik tako strasno zalagao za slanje mladih plemića na školovanje u inostranstvu”, opovrgava se činjenicom da je baš Appendini u mladalačkom žaru i s još uvijek svježim iskustvima osobnog školovanja u rimskom kolegiju pijarista prirodno isticao internat kao uzornu odgojno-obrazovnu ustanovu.

²⁵ Za razliku od zakona o stipendiranju darovitih đaka iz 1557, kada je bilo predviđeno da se potrebna sredstva namiču izdvajanjem dijela carinskih prihoda, ovom su prilikom glavninu tereta morali podnijeti roditelji, uz eventualnu manju državnu potporu.

²⁶ Ž. Muljačić, »Dva priloga povijesti dubrovačkih akademija.«: 326.

²⁷ Pritom se osobito isticao dominikanac Arkandeo Kalić, propovijedajući u katedrali i u samostanskoj crkvi. Usporedi: *O. Arkangjela Kalića Dubrovčanina reda sv. Dominika Korizmene propovijedi i besjede za različite svećanosti i prigode*. Na svijet izdao kanonik Stijepo Skurla. Dubrovnik: troškom i nakladom tiskarne Dragutina Pretnera, 1873; također Relja Seferović, »O nadbiskupu Lazzariju uz retorički ornat.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 50 (2012): 108-109.

U ovom je slučaju, međutim, izdvojena samo jedna skupina od koje se očekivao spas: djeca. Ne samo što je krenuo od drukčijih teorijskih postavki, nego je i konkretno osmislio kako bi poboljšao njihov položaj i potaknuo ih da sutra postanu odgovorni građani te samostalnim naporom napokon dokončaju dugotrajnu krizu. Novi je pristup zahtijevao i nove argumente, izvan uobičajenog repertoara propovjedničkih udžbenika. Appendinija su uvelike zanimali uzori iz svjetovnog miljea i odao im je priznanje u ovom izlaganju. Odan vlastitom pedagoškom pozivu, nije mogao dovoljno naglasiti važnost učenja i škole kao ustanove za socijalizaciju i pravilan razvoj djeteta, pri čemu je, za razliku od dotadašnjih strogo tradicionalnih pristupa koji su vladali stoljećima dubrovačkog školstva, izdvojio suvremeni engleski obrazovni sustav kao onaj na koji se valja ugledati. U tom je pravcu išla njegova zamisao o školovanju djece u internatima.

Tragom novog, praktičnog duha nastali su prijedlozi da se “pošalju u zavod djeca stara približno 11 godina i ondje provedu sedam godina učeći gramatiku, retoriku, logiku i usvajajući načela matematike, fizike, javnog prava i Justinijanove *Institucije*, tako da bi se u dobi od 18 godina (što je dob po našim zakonima propisana za početak služenja domovini) odmah mogla posvetiti izvršenju svojih obveza.”²⁸ Preporuka da se obrazovni sustav osuvremeni barem dijelom je prihvaćena u najvišim krugovima vlasti, jer je u ljeto 1793. Senat odlučio da se zaposli “učitelj pravnih nauka... pouzdana osoba koja se neće smjeti upletati u dubrovačko sudovanje ni ići na sud.”²⁹ Na prijedlog Benedikta Staya, željene kvalitete imao je Rimljanin Luigi Cosinti i njemu je poklonjeno povjerenje, pa je nastava započela 1794. godine.³⁰ Međutim, ništa se nije poduzelo oko drugog dijela Appendinijeve preporuke, da se razmisli o slanju djece u specijalizirane odgojno-prosvjetne ustanove, odgovarajuće zavode/internate. Iako se često događalo da mladi Dubrovčani nakon dubrovačkog Kolegija nastave svoje školovanje na Apeninskom poluotoku, osobito u *Collegio Tolomei* u Sieni,³¹ ipak se pritom radilo o mladićima na pragu muževnog doba, a ne o nedozreloj djeci, na koju je Appendini mislio u svojem izlaganju. Osim neželjene

---

²⁸ Ž. Muljačić, »Dva priloga povijesti dubrovačkih akademija.«: 333, također Nella Lonza, *Pod plaštem pravde. Kaznenopravni sustav Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1997: 308. Valja uočiti Appendinijevo isticanje matematike, fizike i prava kao viših znanosti (...*apprendere i principi di matematica, fisica e di Gius publico e le istituzioni Giustiniane*), čemu se vratio u kasnijem govoru za kneza Orsata Vladislavova Gozze.

²⁹ Ž. Muljačić, »Dva priloga povijesti dubrovačkih akademija.«: 326.

³⁰ Rimski odvjetnik Luigi Cosinti vodio je pravničku školu punih 14 godina, sve do propasti Republike (N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 299-300).

³¹ N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 296-297.

promjene i odstupanja od stoljetne prakse, odgovornima se jamačno nije sviđjelo ni to što je prijedlog bio neposredno utemeljen na radu filozofa Johna Lockeja, “tog dubokog metafizičara”³² kojemu se naš govornik divio i više ga puta isticao kao uzor. Njegova stajališta jamačno nisu bila privlačna visokim službenim krugovima Republike, iako su tiskana djela u talijanskom i francuskom prijevodu ili izvorniku resila police privatnih knjižnica.³³

Tragom Johna Lockeja

Sigurno nije slučajnost što je Appendini pred malom skupinom slušatelja u Sorgovu domu istaknuo baš Lockeovo “izvršno djelo o izobrazbi djece”³⁴ točno stotinu godina nakon što je ovaj 1693. objavio prvo izdanje rasprave *Some Thoughts Concerning Education*, “Neke misli o obrazovanju”. Appendinijevo divljenje Lockeovu djelu nije umanjila ni činjenica da ga je sastavio jedan filozof pod okriljem Anglikanske crkve, čija je sama vjeroispovijed morala izazvati nelagodu u pravovjernim katoličkim krugovima, a nadasve u konzervativnom Dubrovniku.³⁵ Uopće se ne osvrćući na to, Appendini je, ponukan velikom obljetnicom, odlučio podijeliti svoje oduševljenje sa slušateljima i privući ih konkretnim primjerom iz teksta, s porukom da u odgoju treba dati prednost privatnim ustanovama u odnosu na državne i time osamostaliti djecu, odvojiti je od roditelja i učiniti je odgovornijom u kasnijim postupcima. Pored ovog formalnog razloga, podudarnosti da u potrazi za predmetom svojeg izlaganja izabere baš Lockeovo djelo, čija je

³² ...*quel profondo Metafisico...* (Ž. Muljačić, »Dva priloga povijesti dubrovačkih akademija.«: 333).

³³ Talijanski prijevod rasprave *Some Thoughts Concerning Education* pod naslovom *Educazione de' Fanciulli del Sig.[nor] Locke* našao se krajem 18. stoljeća u katalogu knjižnice Marije Giorgi Bona, kako navodi Slavica Stojan, *U salonu Marije Giorgi Bona*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1996: 141. O drugim primjercima Lockeovih djela u Dubrovniku u francuskom ili talijanskom prijevodu više Veselin Kostić, »Interes za engleski jezik i kulturu uoči pada Republike.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 49 (2011): 196-197, 203, 205. O kasnijem interesu Dubrovčana za Lockeova djela govori i nabava “Ogleda o ljudskom razumu” (*An Essay on Human Understanding*) u dvosveščanom talijanskom prijevodu pod naslovom *Saggio filosofico su l'umano intelletto* (Venezia: Baglioni, 1794), koji se našao u knjižnici obitelji Bizzarro u prvoj polovici 19. stoljeća (danas pod signaturom B.c.III.28 u Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku).

³⁴ *Monsignor Loke* (sic!) *nella sua eccellente opera dell'educazione dei fanciulli...* (Ž. Muljačić, »Dva priloga povijesti dubrovačkih akademija.«: 332).

³⁵ O utjecaju vjerske pripadnosti na filozofska stajališta u Lockeovu slučaju više John McManners, »Enlightenment: Secular and Christian.« u: *The Oxford History of Christianity*, ur. John McManners. Oxford-New York: Oxford University Press, 1993: 292.

stota obljetnica padala iste godine, vidi se i niz stvarnih, konkretnih sličnosti u pogledima. Autor je podijelio društvo u tri skupine, aristokraciju, građanstvo i srednje plemstvo te puk,³⁶ što je odgovaralo tradicionalnoj trodiobi podanika Dubrovačke Republike na vlastelu, pučane i “obrtnike”, pri čemu se povlačila neizostavna paralela s Venecijom. Približno pola stoljeća poslije Lockeove rasprave, dominikanac Serafin Marija Cerva pisao je da “u gradu Dubrovniku postoje, kao u Veneciji, tri staleža: vlastela ili patriciji, građani ili pučani i obrtnici.”³⁷

Međutim, Lockeovo inzistiranje da bi “obrazovano građanstvo moralo potihom preuzeti ulogu uzornog društvenog sloja”³⁸ jamačno je u tadašnjem Dubrovniku nosilo otvoreno prevratničku poruku, osobito zbog autorove želje da se kroz obrazovni proces međusobno zbliže dva niža sloja, građanstvo i puk, kao prirodni saveznici u borbi protiv aristokracije. Bilo je pokušaja objašnjenja da se radi o “plemstvu duha”, uz Lockeovo izbjegavanje da otvoreno napadne aristokraciju i tvrdnje da su vrline koje ih krasi samo izvanjske, temeljene na bogatstvu i društvenim konvencijama. Pritom bi u Dubrovniku nadasve odjeknuo Lockeov napad protiv “suvišnih pompoznosti” kao obilježja vladajućeg sloja,³⁹ jer su ceremonije uvelike predstavljale zaštitni znak vlasti Republike. Zato bi se ove misli lako mogle shvatiti kao poziv na svrgavanje aristokracije s vlasti.⁴⁰ Appendini nesumnjivo nije htio ići tako daleko, ne samo svjestan opasnosti kojoj bi se izložio, uz sigurnu kaznu progonstvom, nego i zbog osobnih uvjerenja, koja su bila kudikamo umjerenija. Cilj Appendinijeva izlaganja bio je poboljšanje stanja u Dubrovniku i otklon od “pokvarenosti društva” kroz predani rad baš s mladim aristokratima, kao onima koji su rođeni da vladaju i odlučuju.

---

³⁶ John Locke, *Some Thoughts Concerning Education*. Preuzeto s *Internet Modern History Sourcebook*. <http://www.fordham.edu/HALSALL/MOD/1692locke-education.asp> (pristupljeno 27. ožujka 2014): odjeljak 4; također Luigi Bradizza, »Elite Education and the Viability of a Lockean Society.« *The Review of Politics* 70 (2008): 548-549.

³⁷ Serafin Marija Cerva, *Prolegomena za Svetu dubrovačku metropoliju*: 327. Pod “obrtnicima” (*artifices, artigiani*) misli se na niži sloj pučana, kako argumentira Zdenka Janeković Römer, *Okvir slobode. Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999: 30.

³⁸ *John Locke intends that gentlemen educated according to his standards quietly dethrone the aristocrats as the model for society* (L. Bradizza, »Elite Education«: 548).

³⁹ *There is another fault in good manners and that is excess of ceremony* (J. Locke, *Some Thoughts Concerning Education*: odjeljak 144); poblize o ovom pitanju L. Bradizza, »Elite Education«: 562.

⁴⁰ O Lockeovu zagovaranju izbornog sustava kod uspostave vlasti više Robert Faulkner, »The First Liberal Democrat: Locke’s Popular Government.« *The Review of Politics* 63/1 (2001): 5-39, pri čemu se upozorava da Locke nije prvi zagovarao izbore niti je prvi zatražio da se razdvoje izvršna i zakonodavna vlast, ali je zato prvi povezao ova dva pristupa.

Pripadnici nižih slojeva nisu pritom igrali nikakvu ulogu: ismijavao je i otvoreno štetnim za napredak djece plemenitih roditelja smatrao “druženje s neukim sluškinjama koje su tek stigle sa sela”, baš poput Lockeja koji je držao: “Bit ćeš jako sretan ako nikad ne budeš imao slugu zlikovca ili lakrdijaša, i ako tvoja djeca od njega ne dobiju neku zarazu.”⁴¹

Mnogo dodirnih točaka s Lockeovim djelom Appendini je pronašao u konkretnom planiranju obrazovnog puta mladih. Lockeovu misao da djeca moraju provesti 11 godina na redovitom školovanju⁴² Appendini je prilagodio objektivnoj situaciji i potrebama u Dubrovniku: dok je Locke imao pred očima prostranu Kraljevinu Englesku, s mogućnostima za daleka putovanja unutar državnih granica i odlazak iz roditeljskog doma radi odgovarajuće izobrazbe, djeca dubrovačke vlastele nisu se na ovaj način mogla školovati na materinjem jeziku ni u svojoj državi i morala su na težak put u inozemstvo da se postignu željeni učinci. Osim prije navedenog prijepora oko otpora aristokraciji i težnje da se svrgne s vlasti, što je Appendini vješto zaobišao, ovaj prijedlog školovanja djece u talijanskim zavodima bio je najviše sporan njegovim slušateljima.

Moglo se očekivati da će niz misli navedenih u raspravi pod utjecajem Lockeova djela pasti na plodno tlo pred dubrovačkim ljubiteljima i štovateljima francuskog prosvjetiteljstva i engleskog empirizma, poput satiričara Junija Restija i samih utemeljitelja ove Akademije, Miha Sorga i Tome Basseglija. Bili su odani istome cilju, iako se nisu slagali u izboru najboljeg puta koji bi do njega vodio. Dok je, primjerice, Bassegli bio školovan u inozemstvu i time osobnim primjerom mogao posvjedočiti u prilog stajališta za koja se zalagao Appendini,⁴³ Resti se oštro intoniranim stihovima podsmjehivao “ludosti koja odnedavno vlada” i šalje nezrelu djecu u tuđinu.⁴⁴

---

⁴¹ *You will have very good luck, if you never have a clownish or vicious servant, and if from them your children never get any infection* (J. Locke, *Some Thoughts Concerning Education*: odjeljak 69).

⁴² L. Bradizza, »Elite Education«: 566.

⁴³ O Basseglijevu obrazovnom putu iscrpno Žarko Muljačić, »Tomo Baseljić u Göttingenu.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 36 (1998): 227-247.

⁴⁴ *Haec quoque stultitiae accessit pars magna recenti / Maecenas, longo et radices egit ab usu, / Imberbes pueri quod vix custode remoto / Trans mare mittuntur, multasque jubentur adire / Gentes, et peregre multas errare per urbes.* Radi se o početnim stihovima Restijeve satire *Peregrinantes*, koja je objavljena kao četvrta po redu u zbirci *Junii Antonii comitis de Restiis patricii Ragusini carmina*: 27.

“Ludosti nove dio je velik i taj dakako
 Duge od prakse kor’jene vuče također, Meceno,
 Nezrela djeca što skrbnika jedva lišena jesu
 Morem se šalju uz naredbe pr’jeko da posjete brojne
 Narode, gradove mnoge i lutaju njima tuđinom.”

Pogledi su, dakle, bili različiti, kao i metode njihova iznošenja, ali međusobno su se podudarali u isticanju značaja i odgovornosti pojedinca da se poboljša društvo. Svi su bili svjesni da su promjene potrebne i zajedno su radili na napretku zajednice kojoj su pripadali. U tome je bila i najveća vrijednost Domoljubnog društva. Nažalost, rasplet je poznat: poslije prešutnog odobrenja njezina osnutka, ustanova je isto tako prešutno, po volji Senata, i raspuštena nakon godinu dana rada u obliku ne baš redovitih tjednih sastanaka po privatnim domovima njezinih članova.⁴⁵ Iako njezino kratkotrajno postojanje nije okrunjeno nekim konkretnim uspjehom, poput usvajanja novog zakona o školovanju djece ili čak početka konkretnih reformi u društvu, ipak su ideje koje je ovo društvo zagovaralo ostale prisutne u Dubrovniku i našle novi put da prodru u javnost.

Strelice satiričara Restija: pandan pohvalnom govorništvu

Prestanak rada Domoljubnog društva nije značio napuštanje njegovih postulata, već se pribjeglo drugim sredstvima da se potaknu željene promjene. Jedan od agilnih članova društva, Junije Resti, dao je oduška svojim emocijama visoka pišući o naivnim Dubrovčanima koji bespogovorno prihvaćaju stranu modu radi nje same i zanemaruju stare vrijednosti, umjesto da dostignuća novih vremena vješto iskoriste za oživljavanje svojih drevnih vrednota. Opisavši svoj doživljaj kad je jednom na povratku u Grad s ladanja u Rijeci dubrovačkoj zastao u krčmi, sklonivši se od noćne studeni, i pritom neželjeno svjedočio jalovoj raspravi među pripadnicima međusobno suprotstavljenih političkih struja, Resti se nije ustezao da otvoreno izrazi svoje negodovanje. Okomio se na “kavansko politiziranje”, ne zaobišavši pritom ni “dubrovački karneval i kazalište, tisak i novine, oponašanje stranih običaja, ponašanje moderne mladeži, sentimentalizam.”⁴⁶ Zagovornici

⁴⁵ Kako je navedeno, “nije poznato koje su sve teme bile obrađivane na desetak održanih sastanaka. Sačuvano je jedno izlaganje Francesca Marie Appendinija, tri cjelovita i jedan fragmentarni zapis govora Tome Basseglja, jedan istup Đona Resti, te teme još nekoliko predavanja” (N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 307-310).

⁴⁶ Neven Jovanović, »Rastić, Džono (Junius Restius; Giunio, Junije Resti).« *Leksikon hrvatskih pisaca*, ur. Dunja Fališevac, Krešimir Nemeć i Darko Novaković. Zagreb: Školska knjiga, 2000: 613.

Engleza i Francuza u njegovim su stihovima podijelili prezrivi epitet -mani (anglomani i galomani), još gori od uobičajenog anglofili i frankofili.⁴⁷

Ove su riječi ostale u neskladu s Restijevim priznatim i potvrđenim oduševljenjem za englesku književnost i svjetonazor. O njemu se, štoviše, govorilo da je vladao engleskim jezikom, izučavao engleske pisce i toliko potpao pod njihov utjecaj da je čak, po Appendiniju, “prešao s grčkog na engleski jezik, da bi čitao bez posredstva ijednog prevoditelja (ranije se koristio francuskim inačicama) i da bi se bliže upoznao s radom onih čija se slava pronijela i do Dubrovčana. No, budući da engleske riječi, kako kažu, potiču čitatelje na neku ozbiljnost, uopće ne sumnjam da je Junije, po prirodi ozbiljan, odatle poprimio još strože navade. Naime, na začuđujući je način uživao u najboljim engleskim knjigama, kojima je uz poveći trošak bio uvećao svoju knjižnicu. On, koji je oblik i izvrsnost engleske uprave nazivao zadivljujućima, nije htio zanemariti nijedno djelo britanskog naroda ni zgone dostojne znanja.”⁴⁸ Jamačno se Appendini, pišući ove retke, prisjetio ugodnih druženja i zajedničkih dana provedenih u Domoljubnom društvu, iako se nisu slagali u traženju kako riješiti teškoće u društvu: on sam nadahnuo se Lockeovim mislima, a Resti je prezirao slijepo oponašanje stranih pravila i slanje nejake djece na školovanje u inozemstvo. Budući da je s druge strane uživao u engleskom jeziku i dopisivao se na njemu i sam,⁴⁹ nameće se zaključak da je Resti strogo odvajao lijepu književnost i uglađenost svakodnevice od konkretnih političkih potreba dubrovačke zajednice. Pritom on nipošto nije bio usamljen među uglednim Dubrovčanima tog vremena, odanima engleskoj kulturi i književnosti.

O slobodnoj razmjeni knjiga među njima i čak specijaliziranim knjižnicama pisalo se dovoljno da bi se stekao pravi uvid u široke razmjere njihova utjecaja⁵⁰ koji je sezao daleko izvan uskog elitističkog kruga okupljenih u društvima poput

⁴⁷ Radi se o Restijevoj satiri pod naslovom *Anglomani-Gallomani*, koja je kao treća po redu objavljena u zbirci *Junii Antonii comitis de Restiis patricii Ragusii carmina*: 19-26. O pristašama Austrije i Rusije u dubrovačkom Senatu, koje Resti ovdje nije spomenuo, više Žarko Muljačić, »Istraga protiv jakobinaca 1797. god. u Dubrovniku.« *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 2 (1953): 237, dok je suvremeni pregled pristaša francuske struje, dubrovačkih “Frančeza” s prijelaza 18. u 19. stoljeće, dao I. Banac, »Tomo Baseljić i pitanje dubrovačkih “Frančeza”.« 62-64.

⁴⁸ V. Kostić, »Interes za engleski jezik i kulturu uoči pada Republike.«: 193.

⁴⁹ Objektivnosti radi, uz pohvale za razmjerno bogat rječnik, treba reći da je Resti zaslužio i zamjerke zbog slabog poznavanja gramatike engleskog jezika (V. Kostić, »Interes za engleski jezik i kulturu uoči pada Republike.«: 192).

⁵⁰ Među 750 svezaka knjižnice Marije Giorgi Bona našli su se Miltonov “Izgubljeni raj”, kao i izbor engleskih romana, ali ne i Shakespeareova djela, “možda zato jer ga je Voltaire prezirao” (S. Stojan, *U salonu Marije Giorgi Bona*: 75-88; osobito 75-76).

Domoljubnog. Salonske rasprave u domovima otmjenih dama nesumnjivo su pridonosile kulturi javnog mišljenja, čime su posredno utjecale i na državnu politiku. Ipak, javna riječ imala je posebno značenje. Ako je Junije Resti, kao pravi dubrovački domoljub, “aristokrat po krvi i najdubljem uvjerenju, ogorčen protivnik svega što je donijela francuska prosvjeta i revolucija zadnjih desetljeća osamnaestog stoljeća”,⁵¹ tako jasno i neuvijeno iskazivao vlastita stajališta ne snoseći pritom nikakve posljedice u javnom radu, vidi se da je takav otvoreni pristup jako utjecao na njegove prijatelje i suradnike. Francesco Maria Appendini među takvima imao je uvaženo mjesto, o čemu svjedoče ne samo Restijevi satirički zapisi,⁵² nego i činjenica da je baš njega izabrala Restijeva udovica Marija rođ. Zamagna da priredi prvo izdanje tih satira, tiskanih u Padovi 1816. Iscrpna uvodna rasprava koju je sastavio motivirana je dragim uspomjenama na zajedničke dane i razmjene mišljenja, nastavljene i nakon poznanstva u intimnome krugu članova Domoljubnog društva. Restiju osobno tada je, prije svega, kurtoazno zahvalio na zalaganju i postojanoj obrani pijarista suočenih s raznim optužbama i teškoćama. Resti je to zaslužio, po Appendinijevu mišljenju, kao “izuzetno zaslužan za Red pijarista u preteškim vremenima u ovome gradu, braneći ih u njihovu položaju kad su se našli iscrpljeni zbog zlonamjernosti i zavisti, iako nisu bili svladani. Ohrabrio ih je svojom tako ugodnom naravi.”⁵³

Premda Junije Resti jamačno nije bio usamljen u obrani pijarista, ova je činjenica Appendiniju dobro poslužila da iskaže bliskost međusobnih stajališta i dijeljenje srodnih vrijednosti. To se osjetilo kod njegova veličanja Restijeve naobraženosti i svestranosti, poznavanja jezika i državnog prava. Nije slučajno naglasio važnost učenja prava za potrebe uspješne uprave i državničkog posla, posegavši za motivom tako dragim njegovu srcu: predan pedagoški rad i postojano učenje vodili su nepogrešivo do savršene ličnosti i nadasve korisnog člana

⁵¹ Vladimir Vratović, »Džono Rastić. Junius Restius (1755-1814).«, u: *Hrvatski latinisti. Croatici auctores qui Latine scripserunt*, sv. 2. *Pisci 17.-19. stoljeća. Auctores saec. XVII-XIX*, prir. Veljko Gortan i Vladimir Vratović. Zagreb: Zora i Matica hrvatska, 1970: 774.

⁵² Braća Appendini našla su mjesto u uglednom društvu koje je Resti pozvao na večeru na svoje ladanje, što je opjevao u satiri naslovljenoj *Coena*, koja je šesta po redu objavljena u zbirci *Junii Antonii comitis de Restiis patricii Ragusini carmina*: 41. Usporediti i Zdenka Janeković Römer, »Ladanjska Arkadija Junija Antunova de Resti (1755-1814) - utočište starog svijeta.« *Peristil* 56 (2013): 58.

⁵³ ...*de piarum Scholarum ordine in hac urbe difficillimis temporibus optime meritis malevolentia nos et invidia pro instituto nostro tuendo defatigatos, non autem victos, jucundissima sua consuetudine recreavit (De vita et scriptis Junii Antonii filii comitis de Restiis patricii Ragusini commentariolum Francisci Mariae Appendini e Scholis Piis: XXIII).*

zajednice. Izdvojio je engleski jezik kao sredstvo kojim je Resti “po prirodi ozbiljan, odatle poprimio još strože navade” dijelom zbog vlastita oduševljenja za Lockeove pouke i snagu engleske državne uprave, a dijelom zbog pohvale kontinuiranom, neprekidnom učenju i usavršavanju, jer je Resti bio već u zreloj dobi kad se prihvatio učenja engleskog.

U ovom kratkom uvodu Appendini je sublimirao misli nastale nekoć u radu Domoljubnog društva. Taj rani Appendinijev istup ostao je unutar malog kruga znalaca. Izdanje Restijevih satira također je moglo privući relativno malobrojnu publiku i time ostati bez većeg društvenog utjecaja, pa je zato ovdje i iznio svoje zaključke samo u osnovnim crtama. Međutim, te su misli dobile pravi oblik i potpun izraz u jednom govoru koji je održao pet godina nakon nastupa u Akademiji. Tada se ponovo obraćao javnosti, ali bilo je to u kudikamo širem krugu i s kudikamo većom odgovornošću.

Na odlasku kneza

Posmrtni ispraćaj kneza bio je oduvijek događaj od prvorazredne društvene važnosti u Republici. Nameće se ocjena da su “vlasti upravo vapile za ceremonijalnim prigodama u kojima mogu projicirati svoju idealiziranu sliku, a ukazivanje javne počasti pokojniku bio je savršen povod za uzveličati vrline patricijskog staleža i pokazati snagu dubrovačkog državnog ustroja.”⁵⁴ Orsat Vladislavov Gozze, predodređen da bude posljednji knez Dubrovačke Republike koji je preminuo na tom položaju, bio je tipičan vlastelin staroga kova. On postaje svojevrsna paradigma dubrovačkog kneza, tim više što njegov životopis govori da se svojim djelovanjem mogao uklopiti u bilo koje razdoblje iz vremena Republike.

Poslije primanja u Veliko vijeće i upisa u Knjigu dubrovačkog plemstva 1. prosinca 1745,⁵⁵ započeo je političku karijeru kao jedan od činovnika uz ubožnicu 1751.⁵⁶ Potom je bio angažiran u uredu protiv krijumčarenja vina, kako je zabilježeno 1759. godine.⁵⁷ Dulje od pola stoljeća obnašao je visoke državne dužnosti, a pripadale su mu i pojedine ceremonijalne obveze, poput izbora

---

⁵⁴ Nella Lonza, *Kazalište vlasti. Ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2009: 136-137.

⁵⁵ *Leges et instructiones* (dalje: *Specchio*), serija 21.1, sv. 4.1, f. 407v, DAD.

⁵⁶ *Officiali duo del pagamento dell'Ospedale della Misericordia*. Istu je službu također vršio 1755. i 1766. godine (*Specchio*, f. 380r-v).

⁵⁷ Istu je službu vršio 1764. i 1767 (*Specchio*, f. 289v, 290r).

Tablica 1. Kronološki pregled državnih časti koje je obnašao Orsat Vladislavov Gozze

Funkcija	Godina
knez Republike	1779-1782, 1786, 1790, 1792, 1798
član Senata	1770, 1772-1774, 1776-1777, 1786-1788, 1791-1792, 1794-1796, 1798
član Malog vijeća	1778, 1784, 1789, 1796
sudac u kaznenim parnicama	1785, 1792
sudac u građanskim parnicama	1771, 1783
državni providnik	1793, 1798
šipanski knez	1773, 1794

katedralnih propovjednika za advent i korizmu 1789, odnosno položaja prokuratora crkve Presvetih Apostola 1770.⁵⁸ i Sv. Marije od Kaštela 1792. godine.⁵⁹ Tijekom dvadesetak godina osam puta bio je izabran na položaj kneza Dubrovačke Republike, a smrt ga je zatekla nakon trećine odslužena posljednjeg mandata, 11. lipnja 1798. Zabilježeno je da je njegov pogreb “prvotno planiran za petnaesti dan, pa je odgođen tri dodatna dana, jer stolnica još nije bila spremna. Položen je u obiteljsku grobnicu kod franjevacu sljedeće večeri [poslije smrti], a javni je pogreb održan 30. lipnja.”⁶⁰

Appendini je nesumnjivo dobro poznao sve ove činjenice; karijera starog vlastelina nije bila tajna ni njemu ni okupljenoj publici kojoj se obraćao u katedrali. Štoviše, oni sami jamačno su bolje poznavali Orsatovo napredovanje i zavojiti put koji ga je doveo do najviše svjetovne časti u državi, jer su ga mnogi od njih osobno prošli. Uz to se Appendini nije mogao pohvaliti posebnom bliskošću i prijateljstvom s preminulim, od kojega su ga dijelili dob, podrijetlo i status u državi. Uspinjući se za govornicu morao je voditi računa i o tim potankostima: okupljenim uglednicima ne bi se svidio pretjerano familijaran pristup s njegove strane, pa je trebalo postupiti oprezno i primjereno. Moglo bi se zato reći da je svoj zadatak načelno riješio uspješno time što je “najprije biranim riječima prikazao prošlost njegova roda, zatim istaknuo izobrazbu i široke interese pokojnika, istaknuo njegove vrline na javnim funkcijama, da bi završio pohvalom patricijskom staležu koji je u tim prijelomnim vremenima najljepši primjer

⁵⁸ *Specchio*, f. 373v.

⁵⁹ *Specchio*, f. 364v.

⁶⁰ Nella Lonza, »Državni pogrebi u Dubrovniku.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 42 (2004): 136; N. Lonza, *Kazalište vlasti*: 95.

uzornog privatnog i javnog života i odanosti domovini.⁶¹ Nešto šira analiza ukazuje pak na kontinuitet misli u isticanju racionalističkog engleskog utjecaja te važnosti uloge škole u državi.

Za svoj trud Appendini je javno pohvaljen na sjednici Senata održanoj 2. srpnja 1798. i nagrađen prigodnom zlatnom medaljom vrijednom 15 mletačkih dukata.⁶² Dobro se ovdje prisjetiti da je opat Bernard Zamagna primio 22. svibnja 1787. sličnu, ali ipak dvostruko vredniju nagradu, i to zlatnu kutiju vrijednu 30 dukata za govor koji je održao na pogrebu Ruđera Boškovića.⁶³ Ova praksa javnog nagrađivanja izabranih govornika kojima je ukazana čast da prisjete javnost na uspjehe najvećih sinova države govori o osjećaju privrženosti i poštivanju uspomene na te ljude, nasuprot mišljenju da kovanjem medalje povodom kneževa posljednjeg ispraćaja “država zapravo nije obilježila njegovu smrt, nego svoju žalost zbog gubitka poglavara.”⁶⁴ Međutim, nastojeći što ljepše prikazati lik uglednika o kojemu je govorio, Appendini je ujedno tražio način da iznese svoje misli o novom uređenju države i barem posredno istakne važnu ulogu vlastita nastavničkog poziva. Sretno nadahnuće opet je došlo iz veze s engleskom kulturom.

Portret idealnog državnika s kraja Republike

Svečani govor na posmrtnom ispraćaju kneza Orsata Gozze sačuvan je u dva prijepisa u knjižnici samostana Male braće.⁶⁵ Uvršten je u zbirku propovijedi i pohvalnih govora održanih na latinskom ili talijanskome jeziku pred izabranim dubrovačkim slušateljstvom, najčešće u katedrali. Uspjeh govornika ovisio je o vještini da u okviru nametnute forme u ograničenom vremenskom trajanju (što je među govornicima druge polovice 18. stoljeća izazivalo sve češće prigovore) iskaže barem neke originalne misli u konstrukciji govora, slikajući duhovni portret

⁶¹ N. Lonza, »Državni pogrebi u Dubrovniku.«: 144; također N. Lonza, *Kazalište vlasti*: 107-109.

⁶² Prijedlog je prihvaćen većinom glasova 21:6 (*Cons. Rog.* sv. 205, f. 84r). Usporedi također J. Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*: 117; N. Lonza, *Kazalište vlasti*: 40-41.

⁶³ Prijedlog je na sjednici Senata prihvaćen omjerom glasova 19:5 (*Cons. Rog.* sv. 195, f. 50v-51r); također N. Lonza, *Kazalište vlasti*: 112.

⁶⁴ N. Lonza, *Kazalište vlasti*: 41.

⁶⁵ Jedan je prijepis u zbirci tiskanih i rukopisnih govora, katalogiziranoj pod rednim brojem 221: 65-74, a drugi u zbirci naslovljenoj *Orationes Latinae civium Rhacusinorum Rhacusii habitae*, katalogiziranoj pod rednim brojem 243: 81-90, u knjižnici samostana Male braće. Rukopisi su obrađeni u katalogu koji daje Mijo Brlek, *Rukopisi knjižnice Male braće u Dubrovniku*. Zagreb: JAZU, 1952: 219, 241. Zbog djelomične oštećenosti drugog sačuvanog rukopisa, pod signaturom br. 243, za potrebe ovog rada upotrijebljen je samo rukopis pod signaturom br. 221.

izabranog uglednika. Ganut vlastitom ulogom, našavši se uz rame s domaćim majstorima govorništva koji su se ranije isticali u sličnim prilikama,⁶⁶ Appendini je životni put staroga kneza predstavio kao čvrsti most preko ponora neznanja i iskušenja, pružajući se od velikih uzora davnine do putokaza za sretnu i povoljnu budućnost cijele zajednice. Da bi se ta budućnost i ostvarila, upozorio je, neprekidno se moraju usvajati nova znanja, pri čemu se opet nadahnuo racionalizmom temeljenim na engleskoj kulturi.

Ona se poput konstante provlačila kroz Appendinijeva izlaganja još od prvog istupa na sjednici Domoljubnog društva, pa ju je ovom prilikom sagledao iz perspektive proteklog vremena. Vješto je pozdravio okupljenu publiku, članove Senata i drugu vlastelu te najviše predstavnike dubrovačke Crkve, kao i ugledne pučane, predstavnike svih slojeva društva, da bi potom ustvrdio kako se ne može govoriti o slučajnosti što je Orsat Vladislavov Gozze preminuo baš na položaju kneza. Dodirnuvši poznate mu rasprave među filozofima prošlosti, kao i među uglednicima svojega vremena, ustvrdio je da se sve zbiva voljom Providnosti (što, po njegovim riječima, priznaju i zaostali barbari), pa je zato na odgovornim ljudima da protumače kakve su nakane Svevišnjega koji im tako prenosi svoju odluku. Ustvrdio je da je u ovom konkretnom slučaju lako razumjeti volju Božju: Orsat Gozze bio je prepun vrlina, a živio tako skromno i samozatajno da ga je Bog počastio uzevši mu život kao knezu, a ne kao običnom građaninu. Time su njegove vrline, pod kneževskim plaštom, najviše došle do izražaja. Filozofskim diskursom o ulozi Providnosti u čovjekovoj sudbini Appendini je pokazao kruće stajalište od nekoliko desetljeća starijeg dominikanca Cerve, koji je doduše istaknuo “volju najvećeg Boga, koji se jedini smatra sućem i gospodarom sudbine”, ali je uz to dopustio da se u svakodnevnom govoru može govoriti i o sreći, tim više što nema nikoga među kršćanima tko bi sreću smatrao božanstvom.⁶⁷

Odlučivši se poslije ovako neposrednog uvoda za školsku, uobičajenu govorničku figuru zadobivanja naklonosti kod okupljene publike, njegova *captatio benevolentiae* narušila je započeti ritam izlaganja. Čini se da je ovom rješenju

---

⁶⁶ Za pregled nekolicine uglednih govornika prilikom dolaska nadbiskupa u Dubrovnik od sredine 18. do početka 19. stoljeća vidi N. Lonza, *Kazalište vlasti*: 140. Jedini stranac koji je tada počašćen pravom držanja svečanog govora bio je isusovac Agostino Doria, izabran od strane državnih vlasti unatoč protivljenju kaptola.

⁶⁷ Cerva je ovim osudio odluku svoga subrata Ambroza Gozze početkom 17. stoljeća da cenzurira Orbinijevo “Kraljevstvo Slavena” zbog Orbinijevih napisa o sreći, kako navodi u biografiji Mavra Orbinija u Seraphinus Maria Cerva, *Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur*, sv. 2-3, ur. Stjepan Krasić. Zagreb: JAZU, 1977: 448.

pribjegao ne želeći se odvojiti od pristupa omiljena među domaćim govornicima, ne želeći odviše izlaziti izvan uobičajenih okvira. Usporedba s nizom govora održanih u srodnim prigodama pokazuje da se redovito ponavljao ovaj postupak pridobivanja publike obilježen lažnom skromnošću, ali ističući i prekratak vremenski rok da bi govornikovo umijeće došlo do punog izražaja. Ovdje je imao dodatni razlog za svoj postupak: želju da se više zadrži na Orsatu Gozze osobno, da ga ocrtta kao uzornog državnika, velikog znalca umjetnosti i znanosti i dostojnog potomka glasovitoga roda koji je Dubrovačkoj Republici stoljećima davao velikane. O svemu tome mogli su cjelovito i vjerodostojno posvjedočiti nazočni uglednici kojima se Appendini izravno obratio, pozivajući ih da potvrde njegove riječi. Bio je to s njegove strane mudar postupak kojim se unaprijed zaštitio pred naslućenim nezadovoljstvom pripadnika drugih vlasteoskih rodova, čije je ponašanje mogla diktirati profesionalna i osobna ljubomora.

Koračajući uz brižljivo izabranu galeriju likova Orsatovih predaka iz vlasteoskog roda Gozze, htio je ujedno dokazati svoje poznavanje prošlosti Grada i razumijevanje koliko je ta prošlost bila važna za napredak i sigurnost Dubrovnika kako u vremenima tadašnjih inozemnih previranja, tako i za pravilnu orijentaciju u budućnosti. Tradicionalizam je bio u korijenu njegova izlaganja, ali, pozivajući se na kontinuitet s davninom, htio je upozoriti i na drevnu dubrovačku sposobnost prilagodbe, fleksibilne promjene stajališta. Svojom spremnošću da usvoje najbolje iz duha novih vremena pojedinci su uvijek predvodili društvo, a za njih je lakše bilo naći uzore u prohujalim stoljećima. Nema sumnje da je Appendini pritom već imao na umu svoje životno djelo, *Galleria dei Ragusei illustri*, što je desetak godina kasnije i objavio u dva sveska. Ovom se prilikom zaustavio samo na nekolicini najpoznatijih. Upozorivši da je rod Gozze toliko star da je “vršnjak samome Gradu”, postojeći tu još od vremena osnutka Dubrovnika, prešao je strelovito preko njihovih diplomatskih postignuća, uspješnog upravljanja domaćim posjedima i nadasve dobrog snalaženja na polju slobodnih umijeća, koja su bila i Appendinijeva uža specijalnost i velika ljubav. Dodavši da bi mogao među njima nabrojiti mnoge vrsne latiniste, kao i velike znalce domaćeg jezika koji su se sukladno javnim potrebama znali izražavati i iscrpno i jezgrovito, odlučio je izdvojiti trojicu osobito zaslužnih za Grad.

Po njegovu osobnom izboru, bio je to ponajprije Vital Gozze, nadbiskup i veliki zaslužnik za jačanje kršćanske vjere na ovom području, jer je “sam donio u Dubrovnik relikviju glave Sv. Vlaha i time stekao besmrtnu slavu”. Poslije njega, istaknuo je Ivana i Nikolu Vitova Gozze. Prvoga od njih, humanista iz 15. stoljeća, pohvalio je suvremenik Angelo Poliziano, po Appendinijevim riječima

“njegov dragi prijatelj i suradnik, i uvrstio ga među najbolje latinske pjesnike i govornike svoga vremena, s kojim se sudom složio i Mlečanin Sabellico.” Appendini je pritom preuzeo podatke koje su u životopisu Ivana Gozze iznijeli Serafin Marija Cerva i zatim Sebastijan Slade Dolci,⁶⁸ ali šutke je prešao preko karijere istoimenog Ivana Gozze mlađeg, pjesnika i teologa iz 17. stoljeća koji je napustio Družbu Isusovu. Odvjetak istog roda, Nikola Vitov Gozze, izabran je ovom prigodom kao glasoviti renesansni filozof, pa su ga zbog doprinosa općoj filozofiji hvalili i znameniti mletački izdavači iz obitelji Manuzio, kao i kardinal Sfondrati.⁶⁹ Valja uočiti da je Appendini izbjegao bilo što reći o Orsatovoj užoj obitelji, čime je njegovo izlaganje donekle izgubilo na vjerodostojnosti, ali se pritom nije ogriješio o priznato i općenito prihvaćeno načelo pristojnosti, bez pretjerane familijarnosti. Govornici su u sličnim prigodama znali istaknuti svoje prijateljstvo sa subjektom svoga izlaganja, pa i opisati njegove osobne karakteristike,⁷⁰ ali ni tada se nije spominjala uža obitelj pokojnika. U svakom slučaju, dokazavši svojim izborom temeljitost i širinu pripreme za nastupajuće izlaganje u Orsatovu čast, Appendini se poslije ovog izleta u vode starine primakao bližem vremenu i prisjetio se Orsatovih školskih dana, čime je posredno naglasio i vlastiti poziv, formalno se obraćajući okupljenima poput nastavnika koji učenicima smije održati lekciju.

Svjestan vrijednosti i postignuća predaka, čiji su mu likovi od malih nogu bili uzor i vodilja u skladnome životu i uglednom mjestu u zajednici, Orsat je od prvih koraka shvatio ozbiljno svoj rad i prihvatio se učenja prave vjere i latinskih izvora. Uz uobičajenu sliku u sličnim prigodama, izmišljenu tvrdnju da je “još u djetinjstvu davao znake buduće veličine”, Appendini je spomenuo da je na zahtjev i nastojanje roditelja Orsat redovito pohađao dubrovačku javnu školu, gdje je mogao lijepo napredovati u znanju i pobožnosti pod paskom nadasve učenih odgojitelja. Našem je govorniku ovo bila dobra prigoda da barem posredno uzveliča rad svojih kolega i prethodnika u Kolegiju pijarista/skolopa, koji su nedugo ranije trpjeli prave progone od strane dubrovačkih vlasti. Nije odolio iskušenju da ne upozori kako se među samim slušateljima tom prilikom nalaze

⁶⁸ S. M. Cerva, *Bibliotheca Ragusina*, sv. 2-3: 224; Sebastijan Slade, *Fasti litterario-Ragusini. Dubrovačka književna kronika*, priredio i preveo Pavao Knezović. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2001: 115.

⁶⁹ Osnovne podatke o njegovu životu i radu Appendini je također pronašao u životopisima koje su napisali S. M. Cerva, *Bibliotheca Ragusina*, sv. 2-3: 534-535 i S. Slade, *Fasti litterario-Ragusini*: 131.

⁷⁰ Tako je postupio kanonik Marko Kordić na oproštaju od nadbiskupa Grgura Lazzarija u crkvi Sv. Jakova, ističući njihovo cjeloživotno poznanstvo (R. Seferović, »O nadbiskupu Lazzariju uz retorički ornat.«: 122).

i oni koji su “kao očevici zapamtili ona sretna vremena, kada je domaća škola odgovarala potrebama obrazovanja.”⁷¹ Oprostili su mu ovu sitnu provokaciju, jer se primjedba mogla shvatiti kao osuda trenutnih nastavnika, među kojima je bio i sam Appendini, pa se time opet dodvorio publici. Zato je mogao konkretno upozoriti na važnost školskog znanja da bi se formirao dobar državnik. U ovom se slučaju razvila zanimljiva veza s prirodnim znanostima, osobito s matematikom: ne bi se nazočni, po Appendinijevim riječima, toliko divili Orsatu zbog njegova državnčkog umijeća da nije izučavao Euklida, Grandija,⁷² Wolfa⁷³ i druge velike matematičare, a potom i filozofe s prijelaza iz 17. u 18. stoljeće poput van Musschenbroeka⁷⁴ i 's Gravesandea.⁷⁵ Jednako uspješni u prirodnim znanostima i tehničkim disciplinama poput klasične mehanike, a usto angažirani u zahtjevnom pozivu sveučilišnih nastavnika, svojim su karijerama svjedočili ne samo o vrijednosti neprekidnog predanog rada, nego i o stapanju posve različitih interesa u skladnu cjelinu ukupnog znanja. Sve ove napomene ostale su, nažalost, u najstrožoj domeni teorijskog: Appendini nije ponudio nijedan konkretni dokaz da je Orsat izučavao djela navedenih velikana, da je pritom ostavio neki samostalan doprinos i tako oplemenio svoj interes za prirodne znanosti, kao što se nije konkretno osvrnuo ni na njegov javni i politički rad. Ipak, citirajući imena ovih autora u svojem je govoru uputio jasnu poruku: bila su potrebna nova znanja i nove discipline da bi se odoljelo političkim izazovima novih vremena. Na to se osvrnuo i govoreći o važnosti engleske kulture.

---

⁷¹ *Adsunt, adsunt hic inter vos oculati testes, auditores, qui felicitatem illius temporis memoria repetentes, quo litterariae domestica institutio respondebat (Orationes Latinae civium Rhacusinorum Rhacusii habitae: 68).*

⁷² Guido Grandi (1671-1742), redovnik Kamaldolenskog reda, teolog, filozof, matematičar i inženjer. Iscrpno o njemu: Ugo Baldini, »Grandi, Guido.« *Dizionario Biografico degli Italiani*, sv. 58 (2002). Dostupno na http://www.treccani.it/enciclopedia/guido-grandi_%28Dizionario-Biografico%29/ (pristupljeno 20. ožujka 2014).

⁷³ U pitanju je Johann Wolf, autor djela *Rudimenta arithmetices*, čije je prvo izdanje tiskano 1527. godine (dostupno u elektronskom obliku na http://books.google.hr/books/about/Rudimenta_Arithmetices.html?id=CNA5AAAACAAJ&redir_esc=y).

⁷⁴ Pieter van Musschenbroek (1692-1761), nizozemski znanstvenik, profesor matematike, filozofije, medicine i astrologije na sveučilištima u Duisburgu, Utrechtu i Leidenu, izumitelj leydenske boce (<http://www.britannica.com/Ebchecked/topic/399460/Pieter-van-Musschenbroek>) (pristupljeno 20. ožujka 2014).

⁷⁵ Willem Jacob 's Gravesande (1688-1742), nizozemski pravnik i filozof, profesor matematike, astronomije i filozofije na sveučilištu u Leidenu, promicao je Newtonove ideje. O njemu više J. J. O'Connor i E. F. Robertson, »Willem Jacob's Gravesande.« Dostupno na: <http://www-groups.dcs.st-and.ac.uk/history/Biographies/SGravesande.html> (pristupljeno 20. ožujka 2014).

Slično kao kasnije, pišući o Juniju Restiju, Appendini je u govoru za staroga kneza spremno ustvrdio da je ovaj “posve samostalno naučio engleski i vladao njime toliko dobro da se činilo da je duhom više u Londonu nego u Dubrovniku”. Nadalje, svoj život htio je urediti ugledajući se na filozofe čija je djela intenzivno proučavao. Pored Lockeja, Appendini je ovdje spomenuo i Francisa Bacona, “prvi ukras nove filozofije”,⁷⁶ uvrstivši ih među omiljene autore preminulog, ali nije precizirao koja su se njihova djela nalazila u njegovoj knjižnici. Od Baconove potrage za znanstvenom metodom kao novim oruđem istraživanja⁷⁷ do Lockeovih političkih eksperimenata, svi su navedeni autori u Appendinijevim očima sugerirali otvorenost novim spoznajama, promjenama i zaista multidisciplinarno znanje. Najvažniji stvarni dobitak koji je pritom Orsat postigao bilo je racionalno korištenje vremena: bilo da se radilo o javnim obvezama u upravi ili o vođenju domaćinstva i privatnom životu, svima je mogao poslužiti kao uzor, i to ponajviše zato što ga je duboko prožela engleska filozofija. Appendini je prigodno izrazio svoje žaljenje što ga mnogi drugi nisu slijedili na tom putu, nastojeći ih i tako potaknuti da promijene usvojene navike. No, tada je napravio nenadani zaokret u odnosu na veličanje engleske kulture u Domoljubnom društvu, kao i na retke koje je kasnije pisao Restiju u spomen: pored isticanja strogog, racionalnog i kritičkog duha razvijenog proučavanjem brojnih djela s Otoka te spremnosti da se nađu konkretna rješenja za probleme domaćeg školstva, u slučaju staroga kneza naglasio je važnu ulogu umjetnosti. To je ujedno bitan element koji nešto govori o njegovu privatnom životu i sklonostima.

Naime, ma koliko da je težio racionalnosti i općem dobru, po Appendinijevim riječima Orsat Gozze nije otišao tako daleko da bi se lišio svih zadovoljstava koja su dopuštena časnim ljudima da uživaju u rasonodi i opuste svoj duh. To posebno zadovoljstvo pronašao je u umjetnosti, i književnoj i likovnoj. Dok je za jednog ljubitelja filozofije i prirodnih znanosti bilo očekivano da će posjedovati veliku knjižnicu opremljenu povijesnim djelima i pjesničkim zbirkama na francuskom, latinskom, engleskom i talijanskome jeziku, rjeđi je bio slučaj da se istakne likovna zbirka. Po Appendinijevim riječima, Orsat Gozze dvaput je proputovao cijelu Italiju da bi, uz veliki trošak, obogatio svoju galeriju dragocjenim

---

⁷⁶ Francis Bacon (1561-1626), engleski državnik, Lord kancelar i barun od Verulama, “pored Descartesa, najoriginalniji i najdublji od intelektualnih reformatora 16. i 17. stoljeća” (J. R. Milton, »Bacon, Francis (1561-1626)«. *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. CD-ROM, version 1.0. London and New York: Routledge, 1998: 766; usporedi i: Bertrand Russell, *Mudrost Zapada*. Split: Marjan tisak, 2005: 189-191).

⁷⁷ B. Russell, *Mudrost Zapada*: 190.

slikama.⁷⁸ Uz ovo zadovoljstvo, vrijedno je spomena bilo i njegovo uživanje na ladanju, poput Junija Restija i drugih suvremenika. Sveobuhvatan zaključak nametao se sam po sebi: neporočan život, ugledni i časnici precima te privatna postignuća i uvijek ozbiljno držanje bili su dovoljna preporuka za osvajanje javnog povjerenja; Senat ga je jednoglasno uzdigao “iz sjene privatnog života do svjetla senatorskog dostojanstva.”

Govornik je ovako našao vještiji prijelaz do teorijskih razmatranja o vrijednosti države i društva iz dubrovačke perspektive. Slično putu kojim je ranije išao dominikanac Serafin Marija Cerva, upozorivši na dvojstvo i međusobnu vezu vlasti i Crkve u uvodu djela *Prolegomena*,⁷⁹ Appendini je izdvojio vjeru i nauku kao dvije najveće vrijednosti na kojima leže državni temelji. Ako oni koji preuzimaju vlast nisu moralni i poštenici i ako ne brinu o tuđem dobru, onda se treba zabrinuti da ne počnu bestidno rasipati tuđu muku ili sami nečasno živjeti. Ponovio je da je vođenje države božansko, a ne ljudsko umijeće, kako su ustanovili Pitagora (“daleko najveći mudrac poganske starine”) i “božanski” Platon, naglasivši u raspravi “Država” da za vladara treba postaviti onoga tko je “snažan, umjeren, čuvar prijateljstva i neprijatelj naslade.” Sve su to bile vrline koje su, po Appendinijevim riječima, krasile Orsata Gozze: pobožnost usađena od malih nogu, milosrđe prema siromasima (koje je znao primati i za svoj stol), redovito pohađanje službe Božje, odlazak na misu uoči svake sjednice Senata⁸⁰ i, što je osobito značajno za njegovu ulogu državnika, često obraćanje teološkim stručnjacima za savjet.⁸¹ Kako je naposljetku ustvrdio, vjera mora doći na prvo mjesto pred svakom filozofijom; vjera daje unutrašnju snagu i zahvaljujući vjeri Orsat je dugo odolijevao teškoj bolesti i uspješno vršio svoju službu. Na ovom je mjestu Appendini svjesno dopustio još

⁷⁸ Možda je na ovu ljubav utjecao i Orsatov brat, svećenik i slikar Pavao Marija Gozze (1709-1749), koji je prerano preminuo (Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, 5. *Odabrane biografije (E-Pe)*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2014: 363).

⁷⁹ “Naime, doista izgleda da između svjetovne i crkvene vlasti postoji onakva povezanost i spoj elemenata kao u ljudskome tijelu: među organima i udovima koji su, doduše, različiti, ali općenito neophodno potrebni i ne mogu se odvojiti od cjelovita tijela” (S. M. Cerva, *Prolegomena za Svetu dubrovačku metropoliju*: 257).

⁸⁰ Kako je pisao S. M. Cerva, “dubrovački puk, a osobito vlastela, toliko su pobožni da kad ujutro ili uvečer izađu iz kuće, prvo idu u crkvu i tek se poslije okreću poslovima” (S. M. Cerva, *Prolegomena za Svetu dubrovačku metropoliju*: 553).

⁸¹ Tijekom 18. stoljeća zabilježene su stotine mišljenja raznih klerika s područja Dubrovačke Republike i iz inozemstva, kojima su se državne vlasti obraćale za savjete zbog mnogih pravnih, političkih i društvenih prijevora u odnosima između Crkve i države. O tome iscrpno: Relja Seferović, »*Dubia et consulta*: mišljenja državnih teologa Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 48 (2010): 243-300.

jednu indiskreciju, spomenuvši slabo zdravstveno stanje starog kneza, ali iskoristivši tu činjenicu za pohvalu njegovoj duševnoj snazi.

Ustanovio je da je za svoj uspješan rad stari knez morao temeljito ovladati rimskim pravom, koje je posvećeno izučavao kao i Junije Resti kasnije. Pritom se Orsat nije služio “samo onim knjigama koje olako razmatraju ovu tematiku” (u ovim riječima možemo prepoznati Appendinijevu kritiku suvremenih udžbenika prava), nego nadalasve Justinijanovim Zakonikom i odlukama rimske Rote. Uz to je, dakako, strogo vodio računa i o pravosudnoj praksi svoje domovine i uredbama predaka. Navedeno pravno znanje, uz utjecaj engleske kulture u praktičnom mišljenju, ozbiljnost i racionalnost, sklonost umjetnosti te osobine naslijeđene od dugog niza uglednih predaka zajedno su pridonijeli Orsatovim vrlinama: oštroomnome mišljenju u vijeću, mudrosti i strpljenju, iskrenosti na sudu, jednostavnosti i pristupačnosti, ali uz to krajnjoj nepristranosti i objektivnosti, želji da se po svaku cijenu sačuva pravda. Nakon toga, govorniku se posve prirodno nametnuo zaključak da je s njegovim odlaskom zajednica u cjelini pretrpjela golem gubitak.

Za posljednji dio ovoga govora Appendini je sačuvao osobni pogled na Orsatov život i rad. Smatrao je da ipak ima na to pravo kao nagradu za dotad uloženi trud i objektivan pristup kneževu liku. Htio je također povezati dotadašnje izlaganje s Orsatovim konkretnim doprinosom državi, po čemu su ga suvremenici toliko dobro pamtili da nama danas, nažalost, sam Appendini nije htio ostaviti nikakav detalj o tome. Ponovio je da se pokojni knez nikada nije razmetao svojim postignućima ni težio javnom priznanju, pa je usud htio da mu je nakon smrti ukazana velika čast koju je za života uvijek izbjegavao. Time se ujedno po posljednji put odužio domovini i ispunio svoju posljednju državničku ulogu. Da ne bi na taj način odviše povrijedio osjećaje okupljenih, osobito zato što se među njima našlo i Orsatovih vršnjaka, završio je pozivom da se ne žaloste toliko zbog njegova odlaska, jer je ostalo mnogo pametnih i odgovornih koji će znati reagirati i zaštititi državu, osobito u teškim vremenima smutnji i prevrata, pri čemu je ciljao na ratove poslije Francuske revolucije (“znat će se vrlo razborito pobrinuti za nas, da nas zašтите u ovom najugodnijem miru i spokoju, dok gotovo u cijeloj Europi traju smutnje i nemiri”). Okupljeni doista nisu trebali toliko žaliti zbog gubitka velikog državnika, jer Orsat Vladislavov Gozze to nije bio, niti bi politički sustav Republike uopće dopustio pojavu tako snažnog pojedinca. Ipak, tek šetnja kroz arhivska vrela i pregled sačuvanih dokumenata egzaktno govori koliko se Appendinijev portret pokojnika kao političkog velikana razlikovao od njegova stvarnog života.

Iz kneževa stvarnog života: sjena pravnog spora nad slikom uzorna državnika

Od afere s neželjenim posjetom francuske flote ujesen 1797. do izbijanja Konavoske bune u ljeto 1799. uz austrijsku intervenciju,⁸² jednomjesečna vladavina kneza Orsata Vladislavova Gozze sredinom 1798. predstavljala je malu oazu i zatišje u burnim vremenima. Tome je nesumnjivo pridonijela i činjenica da u javnosti nije imao neprijatelja niti se sukobljavao s drugim pripadnicima dubrovačke vlastele. Napisavši oporuku još 1785. godine,⁸³ glavnom je nasljednicom imenovao svoju suprugu Maru, budući da su živjeli u braku bez djece. Pritom ju je obvezao da i dalje izdržava njegova brata Antuna, koji se ranije javno odrekao svih dobara u Orsatovu korist pod uvjetom da za to prima godišnju potporu u iznosu od 400 dukata. Orsat se dodatno pobrinuo za brata ostavivši mu na uživanje do kraja života svoju kuću s vrtom na Pilama i drugu kuću u Pustijerni, s obvezom da poslije Antunove smrti obje kuće pripadnu Orsatovoj udovici Mari.

Nekoliko godina kasnije, 25. siječnja 1791, Orsat je donekle izmijenio svoje mišljenje i u službeno ovjerenom dodatku uz oporuku obvezao suprugu da ni na koji način ne smije otuđiti nekretnine ni druga dobra koja joj ostavlja, nego su svime trebali raspolagati državni rizničari. Ova je odluka bila motivirana stanovitim preuzetim financijskim obvezama koje nije precizirao, pa je htio biti siguran da će svi eventualni dugovi nakon njegove smrti biti podmireni. Pritom je brinuo i o svojim sestrama koje su kao redovnice živjele u samostanu. Njegova je obveza bila izdržavati ih s 30 dukata godišnje, ali ocijenivši da to nije dovoljan iznos za njihove potrebe, odredio je da im njegovi nasljednici daju barem 70 dukata godišnje, ili čak stotinu u slučaju bolesti.

Zatražio je potom da svake godine na obljetnicu njegove smrti nasljednik, a zatim državni rizničari dadu služiti stotinu malih misa po cijeni od 12 groša za jednu, "na povlaštenom oltaru" (*all'altare privilegiato*). Tu je službu trebalo povjeriti don Mihi Martinoviću, a nakon njegove smrti ocima franjevcima. Pobrinuo se također za bratovštinu Sv. Stjepana u Luci šipanskoj, odredivši da joj nakon smrti njegove supruge pripadne sva oprema iz njegove kućne kapelice. Svojim dvjema sluškinjama, Baldi i Anici starijoj, ostavio je po šest groša za

---

⁸² Ž. Muljačić, »Istraga protiv jakobinaca 1797. god. u Dubrovniku.«: 236, 247-251; Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808. Knjiga druga*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1980: 334-343; »Istraga protiv jakobinaca u Dubrovniku.« u: *Dubrovačka Republika i Francuska revolucija*: 114-119.

⁸³ *Testamenta Notariae* (dalje: *Test. Not.*), serija 10, sv. 88, f. 94r-96v, DAD. Oporuka je otvorena 15. lipnja 1798.

izdržavanje do kraja života, pod uvjetom da ostanu odane njegovom domu sve do službenog otvaranja oporuke. Ako nakon izvršenja svih raspoložbi preostane još novčanih sredstava, odredio je da izvršitelji oporuke povjere državnim rizničarima izbor četvorice svećenika koji će svake nedjelje voditi katehizam u četirima crkvama po vlastitom izboru, za što će svatko od njih primati 30 dukata naknade. Sav preostali iznos poslije ove odredbe, kao i sredstva prikupljena utjerivanjem dugova nakon njegove smrti, državni su rizničari trebali dati u dobrotvorne svrhe, za *Domus Christi*.

Uredivši na taj način pitanja oko svoga novčanog imetka i nekretnina, pobrinuo se i za ostala dobra. Orsatu Luju Ragnini ostavio je svoju knjižnicu, čiju je vrijednost Appendini toliko hvalio, s iznimkom onih knjiga koje bi udovica Mara htjela zadržati. O zbirci slika, nažalost, nije bilo ni spomena, pa možemo samo pretpostaviti da su se umjetnine nalazile u nekretninama kojima je raspolagao i nije smatrao potrebnim pobliže ih isticati. Napokon, obvezao je suce da prigodom otvaranja oporuke podmire njegovu obvezu prema svećeniku Ivanu Stulliju. U slučaju Stullijeve smrti, obveza se odnosila na zamjenika na tom položaju. Dakle, precizirano je da su Orsatov nasljednik ili državni rizničari bili dužni “dati onoliko koliko zatraži” Stulli sam, ili drugi svećenik koji ga zamijeni na položaju nakon smrti. Svjestan da je ostavio nekoliko raspoložbi, Orsat Gozze je naposljetku naveo točan redosljed njihova izvršavanja: prvo otplatiti sve njegove dugove, zatim se pobrinuti za redovnice, pa za sluškinje, onda izvršiti obvezu prema svećeniku Ivanu Stulliju (o čemu je sastavio zasebnu ispravu, koju u oporuci nije priložio), potom održati nedjeljne katekizme i na kraju uplatiti ostatak za *Domus Christi*.

Gozzeovu posljednju volju trebali su kao izvršitelji oporuke službeno provesti njegova supruga Mara i dva vlastelina, Nikola Dominik Natalov Saraca i Orsat Lujo Savinov Ragnina. Preuzeli su težak teret, i to zbog brige o ishodu nekih nerazriješenih imovinskih pitanja. Iako su se oporučne odredbe počele izvršavati već 18. lipnja 1798, kad su pristupili upravitelji Sv. Marije i drugih crkava da preuzmu legate koje su dobili, nakon intervencije vlastelina Nikole Pavlova Gozze za ostale je raspoložbe postavljena privremena zabrana.⁸⁴ Kako je zabilježeno, čak sve do 1810. godine, do vremena davno poslije pada Republike, nije bilo dopušteno izvršenje oporučnih raspoložbi, i to zbog spora izazvanog fideikomisom koji je ostavio predak Vladislav Lukin Gozze u oporuci sastavljenoj još 1673.⁸⁵ Radilo se o nasljedstvu i razdiobi imovine koja je pripadala pretku, Vladislavu

⁸⁴ *Diversa de foris*, serija 34, sv. 213, f. 211r-212r, DAD.

⁸⁵ *Test. Not.* sv. 70, f. 33v.

Lukinom Gozze. Prisvojivši 7.547 mletačkih dukata, na koje je polagao pravo i njegov brat Baltazar, Orsatov otac Vladislav Pavlov Gozze sukobio se s članovima obitelji. U kasnijem nastojanju da se spor riješi, Orsat Gozze položio je odgovarajući polog u državnu riznicu, a zauzvrat je trebao dobiti novac od miraza svoje sestre Veke, udovice Mata Marinova Gradija. Pri svemu je trebalo još regulirati pitanje vlasništva nad izabranim nekretninama, dvjema trgovinama na Placi. U poslu je kasnije sudjelovala i Orsatova udovica Mara uz nadzor dvojice skrbnika, Nikole Nikolina Pozze i Ivana Nikolina Ghetaldija, na temelju posebne dozvole Malog vijeća dodijeljene 14. svibnja 1791.⁸⁶

Stari knez izbjegao je navesti potrebne detalje u svojoj posljednjoj volji, očito ne želeći iznositi u javnost obiteljske nesuglasice i nadajući se dogovoru s rođacima, ali je nagovijestio da očekuje brz i povoljan ishod. Zato je zahvatio i u ono na što je samo polagao pravo, pa je kuću sa zemljištem u Gružu ostavio suprugu Mari, s pravom na uživanje do kraja života, nakon čega je trebala pripasti Orsatu Luju Ragnini. To je bio formalni povod za intervenciju Nikole Gozze i nastavak mučnih razmirica u idućim godinama. Zaveden odanošću svome prijatelju Orsatu Luju Ragnini i željom da materijalno što bolje osigura suprugu, Orsat Gozze pokazao je odviše samopouzdanja i dijelom iznevjerio vrline koje mu je pripisao Appendini, osobito racionalnost. No, nije li gotovo svaki portret ionako idealizirana slika modela?

Appendinijev politički idealizam

Francesco Maria Appendini znao je objektivno sagledati nedostatke dubrovačkog društva i odvažiti se da mu uputi odgovarajuću kritiku. Trebalo je za to osobne hrabrosti, znanja konkretnih činjenica i vještine prenošenja poruke. Na temelju postojećih dokaza može se suditi da je bio uspješan: duga desetljeća njegova javnog rada okrunilo je gotovo opće, nepodijeljeno priznanje. Izravnosti Appendinijeve poruke pogodovalo je i to što se za tu svrhu manje koristio spisateljskim radom, a više svojim govorničkim umijećem.

Nastojeći nadahnuti učenike u Kolegiju i privući ih ljepotama klasične starine, slijedio je dobro utabanu stazu kojom su koračali naraštaji njegovih prethodnika na katedri. Osvrnuo se na njihov rad, ističući da je “dubrovački Senat, mudro 1400. godine uredivši javno školstvo, kasnije ga održavao uz pomoć sposobnih stranih nastavnika... po uzoru na vlastelu, ljubav prema knjizi proširila se ubrzo

---

⁸⁶ *Acta Consilii Minoris*, serija 5, sv. 109, f. 138r, DAD.

na sve staleže i toliko se ukorijenila da je tijekom 15. i 16. stoljeća svaka ugledna obitelj imala po jednog učenog čovjeka, a pojedine obitelji imale su ih i nekolicinu.⁸⁷ Osmislivši javne akademije, dobro posjećene priredbe na kojima su nastupali mladi gimnazijalci i štíćenici Kolegija na tragu ranije isusovačke prakse, Appendini je više puta dokazao brigu za njihov duhovni razvitak i napredak. Smatrao je da se on najviše iskazuje kroz njegovanje javnog govornništva, potrebnog za stjecanje samopouzdanja, ali i za koristan rad i konkretan doprinos u životu zajednice. Inzistirao je na ovim aktivnostima i osobno ih primjenjivao u tolikoj mjeri da je prisvojio slobodu koju raniji učitelji nisu uživali, slobodu javnog iznošenja političkih poruka. Ipak, svjestan svog kleričkog statusa i činjenice da je u Dubrovniku bio samo došljak, stranac, nije pomišljao na praktičan politički rad, nego je svoj doprinos ograničio na razmjerno oprezna teorijska promišljanja, koja je iznosio kroz nastavni i javni rad.

Poznato je da "Frano Appendini ostavi u rukopisu mnogo omanjih svojih radnja, koje dosižu do ogromnoga broja, jer samih prigodnih besjeda ima do osamdeset."⁸⁸ Do danas najviše poznat kao pedagog i kao povjesničar književnosti, nastojao je svojim učenicima kroz sveobuhvatan pristup usaditi univerzalno znanje, ili barem želju da tom idealu sami neprekidno teže. Takvo je znanje imalo dvojaku svrhu: umno i čudoredno podizanje svakog pojedinca trebalo je posljedično poboljšati život cijele zajednice. Tu je Appendini našao mjesta politici, vidjevši je kao znanost koja je "miroljubiva upraviteljica carstvima, kraljevstvima i republikama, pa se na neki način može nazvati blagotvornim čuvarom ljudskog roda".⁸⁹ Ipak, sebi je pritom nametnuo još jedno, i to staleško ograničenje: u Dubrovačkoj Republici vlastela su bila isključivi nositelji vlasti, pa je zato Appendini u svojim političkim porukama ciljao samo na njihovu djecu kao prirodne nasljednike i buduće vladare.

Zbog svojih političkih stajališta Appendini je kasnije optužen kao prevrtljivac i nepouzdan čovjek koji se prilagođavao raznim prilikama.⁹⁰ Povoda takvim

---

⁸⁷ Francesco Maria Appendini, *Notizie storico-critiche sulle Antichità, Storia e Letteratura de' Ragusei*, sv. II. Ragusa: presso Antonio Martecchini, 1803: 3-4.

⁸⁸ V. Adamović, *Gragja za istoriju dubrovačke pedagogije*, sv. I: 140.

⁸⁹ ... *scienza la quale, perchè è la pacifica direttrice degl' imperi, dei regni e delle repubbliche, può in qualche modo chiamarsi la conservatrice benefica del genere umano* (F. M. Appendini, *Notizie storico-critiche sulle Antichità, Storia e Letteratura de' Ragusei*, sv. II: 108; također P. Stanojević, *Književni istoričar Frančesko Marija Apendini*: 120).

⁹⁰ J. Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*: 115. Optužba je pritom proširena na Red pijarista u cjelini ("kad je g. 1814. Austrija zauzela Dubrovnik, ona naslijedi od Francuza dobro uređeni Licej-konvikt i njegove skolepe, koji se svojom indiferentnošću prilagođiše sad po treći put novom ladanju"). Dopunimo ovu misao zapažanjem da se Appendinija "nisu mnogo doticali uporni, ali u svojoj osnovi naivni i na propast unaprijed osuđeni pokušaji dubrovačke vlastele da diplomatskim putem vrata nezavisnost Republike" (P. Stanojević, *Književni istoričar Frančesko Marija Apendini*: 78).

optužbama doista mogu dati njegovi javni istupi nakon privremene uspostave francuske, a zatim i austrijske carske vlasti. Kad je dubrovački kler 1810. na čelu s nadbiskupovim vikarom polagao prisegu vjernosti Napoleonu, zabilježeno je da su neki “fratri i svećenici” odbili to učiniti, ali među njima se nisu našla braća Appendini.⁹¹ Na školskoj akademiji koju je priredio krajem 1811. pročitane su i izgovorene pjesme čiji su naslovi “u jakoj konkurenciji prigodnih sastava nastalih u slavu francuskih okupatora Dubrovnika između 1806. i 1814. godine vjerovatno najizraženije udvorički.”⁹² Napokon, svečani govori koje je održao prigodom otvorenja francuskog liceja u prosincu 1808. i potom austrijske gimnazije 22. studenog 1817. također svjedoče o njegovoj prilagodljivosti.⁹³

Doista, naći ćemo tu prigodnu zahvalu “besmrtnom Napoleonu” i divljenje za “zasluge velikog uma N.[jegove] Preuzviš.[enosti] vojvode Marmonta, koji je htio pa i potvrdio naučnu osnovu, kojom se Dubrovnik može ponositi nad toliko drugih gradova”,⁹⁴ odnosno pohvalu za “slobodoumnost i darežljivost Franje I, našeg najmoćnijeg cara i kralja.”⁹⁵ Međutim, ipak se pod krinkom odanosti moćnim zaštitnicima i državnici, koji su se mijenjali u tako kratkom razdoblju, našlo mjesta za jedan oblik političkog aktivizma. Bio je to aktivizam s težištem na pedagoškom radu i nepokolebljivom uvjerenju da mladi moraju preuzeti odgovornost i vlastitim naporom otkloniti brojne društvene nepravilnosti, iz korijenja iščupati zla poput korupcije i nepotizma, prevladati imućnim plemićima prirođeno samozadovoljstvo i prepuštanje zajednice njenu usudu. Zadnja navedena poruka zaintrigirala je Appendinija još u razdoblju kojem pripada naša priča, u pretposljednem desetljeću Dubrovačke Republike, i neobično su zavojiti putovi kojima ju je pronosio do javnosti. S obzirom na poslovični oprez i konzervativnost vladajućih krugova, čudi da je uopće dobio priliku: prvo u krugu izabranih znalaca i salonskih političara, okupljenih u privatnom domu, koji su težili promjenama, a zatim pred najuglednijim domaćim slušateljstvom, u katedrali, na svečanom skupu povodom kneževe smrti.

Prepoznavao je i pratio trendove svojstvene visokim kulturnim krugovima kojima je težio. Vlastite redovničke nazore vješto je prilagodio francuskom

⁹¹ P. Stanojević, *Književni istoričar Frančesko Marija Apendini*: 69.

⁹² P. Stanojević, *Književni istoričar Frančesko Marija Apendini*: 76.

⁹³ P. Stanojević, *Književni istoričar Frančesko Marija Apendini*: 57-58; Relja Seferović, »Pedagoški pogledi Francesca Marije Apendinija prilikom otvorenja dubrovačke gimnazije.« *Latina et Graeca*, nova serija, 12 (2007): 35-54.

⁹⁴ R. Seferović, »Pedagoški pogledi Francesca Marije Apendinija«: 39, 43-44.

⁹⁵ R. Seferović, »Pedagoški pogledi Francesca Marije Apendinija«: 50.

prosvjetiteljstvu i osobito engleskom racionalizmu još kao mladić na početku službe u Dubrovniku. Što se pak kasnijih dodira tiče, dovoljno je reći koliko je isticao važnost engleske kulture u predgovoru svoga malog komentara o ukupnom književnom djelu Bernarda Zamagne, uz priložene izabrane Zamagnine pjesme, idile i poslanice, tiskanog 1830. u Zadru.⁹⁶ Radilo se o uvodu posvećenom bratu Urbanu, kojega je Francesco Maria izabrao za adresanta samo zbog prerane smrti učenoga Engleza, lorda Frederica Guilforda. Pamteći dane zajedno provedene u Dubrovniku,⁹⁷ Appendini je sa žaljenjem govorio o njegovu gubitku i naglasio da mu je htio posvetiti to djelo iz raznih razloga, a osobito zbog zajedničkog interesa prema književnosti, povijesti i jezicima. Osobni interes za navedena područja samostalno je realizirao kroz desetljeća provedena u plodotvornom javnom radu u Dubrovniku, uspješno se ogledajući kao pedagog, pisac, govornik i klerik. Izlagao je svoja stajališta u različitim okolnostima i na različite načine, ali uvijek s ciljem da brigom o pravilnom i cjelovitom razvoju pojedinca, s težištem na njegovu neprekidnom obrazovanju i odgovornom radu, pridonese napretku zajednice u cjelini. Ova se misao izdvaja kao glavna politička poruka koju je promicao Francesco Maria Appendini.

---

⁹⁶ *De vita et scriptis Bernardi Zamagnae patricii Rhacusini commentariolum Francisci Mariae Appendini e Scholis Piis*. Jaderae: typis Joannis Demarchi typographi gubernialis, 1830.

⁹⁷ Braća Appendini razgovarala su s lordom Guilfordom u svibnju 1819, tijekom njegova petodnevnog boravka u Dubrovniku, kako navodi P. Stanojević, *Književni istoričar Frančesko Marija Apendini*: 84, 101.

Prilog

Na temelju rukopisa br. 221 u knjižnici samostana Male braće u Dubrovniku navodi se tekst govora koji je Francesco Maria Appendini održao 30. lipnja 1798. u dubrovačkoj katedrali povodom smrti kneza Orsata Vladislavova Gozze.

/65/ In funere Orsati Vladislai Gottii Reipublicae Ragusinae rectoris oratio habita a P. Francesco Appendini Scholarum Piarum rhetorices professore in Collegio Ragusino in cathedrali Ragusina ecclesia die 30 Junii 1798

Fato ne quodam, an potius Divino consilio contigisse dicam, Patres conscripti, amplissimi Praesules caeterique praestantissimi auditores, ut Orsatus Vladislaus Gottius eo potissimum tempore ex hac vita decederet, quo in hac vestra florentissima Republica principem gereret Magistratum? Omnia hic in terris a suprema Dei voluntate pendere adeo perspicuum est atque exploratum, ut illud non solum illustriores philosophi, sed rudiores etiam homines et gentes efferae moribus atque imanitate barbarae agnoverint et paucissimi memorentur qui rerum humanarum vices casui temere et inconsulto permittant. Divinae igitur sapientiae nutum quemadmodum in omnibus rebus eventibus, ita in hoc potissimum demiremur necesse est. Cum enim vir modestissimus a fastu, a superbia, ab arrogantia, uti virum christianum decet, penitus abhorreret ac proinde in eo totus esset ut et ingenii aciem et doctrinae copiam et eximias virtutes, quibus instructus erat, e vulgi oculis subduceret, plurimum /66/ ejus laudi detractus esset, si privatus occubisset. Ecquis enim ejus vivendi rationem sedulo investigasset, ut ne qui vivens intuentibus se quam minime ingerebat, etiam mortuus delitesceret? Est nobis igitur, auditores, unde ex tanti viri jactura conceptum animo dolorem levemus et quodammodo gratulemur, quod hoc honorificentissimo Senatus concursu, hoc amplissimorum praesulum praesentia, hac omnium ordinum civiumque frequentia magnificentissimum hoc fanus celebretur, ut ejus memoria e tenebris quasi vindicata et dedita per vulgus vigeat atque in dies magis succrescat. Atque utinam lugubri huic magnificentiae Orsati laudibus praeclarissimis ac vestrae expectationi mea responderet oratio! Vereor enim maxime ne et ob ingenii mei tenuitatem et statuti temporis angustias de

ejus gloria quidquam vobis imminutum videatur. Utcumque tamen sit, dabo operam, auditores, ut apparatu fere nullo, pure ac dilucide praeclara Orsati facta commemorando ejus quasi imaginem vobis proponam. Virum itaque vobis exhibeam, qui cum privatae, tum publicae vitae ratione commendatissimus, ea fuit animi constantia ac fortitudine et ex doctrinae et virtutum omnium ornamentis nullam omnino laudem sit aucupatus. Quod quidem eo minus ementitum dicendi genus prae se feret, quo magis communi eorum omnium qui propius Orsatum noverunt, opinioni ac sensibus convenire mihi compertum est.

Ac primum si ea, qua Orsatus Dei beneficio et majorum suorum virtuti ultro tribuebat, in eundem ego conferre vellem, auditores, statim mihi vastissimus ad dicendum campus pateret. In ea enim familia natus est quae huic vestrae urbi coaeva et rebus domi sapientissime /67/ gestis et, quibus perfuncta est, legationibus et summa in liberalibus disciplinis excolendis felicitate gloriam suam ad haec usque tempora produxit. Plurimos ex hac nobilissima gente viros possem hic vobis enumerare, qui vos inter aut publica luce claruerunt, aut patrio vel Latino sermone cum stricta, tum soluta oratione eximia sane opera reliquerunt. Possem vobis commemorare Vitalem Gottium praeclarissimum vestrae urbis antistitem ac de Christiana religione optime meritum, qui vel hoc nomine immortalitatem adeptus est, quod caput divi Blasii praesentissimi patroni vestri Ragusium detulerit ac multis praeterea sanctorum corporibus vos abunde locupletaverit. Possem denique ad vestram memoriam revocare certe illa spectatissima hujus familiae lumina Ioannem et Nicolaum-Vitum, quorum primum Angelo Politiano familiarissime usus est et inter praestantiores Latinos poetas atque oratores gravissimo tum ejusdem Politiani, tum Sabellici aliorumque judicio adscriptus est. Alter vero tantam in universa philosophia laudem obtinuit, ut una cum Aldis atque Sfondratis ad litteras scientiasque pristinae dignitati restituendas ex tot praeclaris ejus operibus plurimum contulisse merito videatur. Sed ne ego pluris, quam Orsatus vivens consueverit, domesticae laudis ornamenta videar aestimare, illud potiori jure praedicabo, Orsatum modestissime de generis claritate sentientem in ea jam a teneris annis opinione fuisse, obsoletas majorum imagines maximo sibi honori futuras, si valedissima sua hinc quaereret incitamenta virtuti. Nihil itaque majori ei curae fuit quam ut verae religionis Latinarumque litterarum cognitione animum informaret. Cum enim optimo parentum suorum consilio atque opera factum esset ut publica hujus /68/ urbis gymnasia sine ulla intermissione frequentaret, mirum, auditores, quantum sub doctissimis praeceptoribus in litteris atque in pietate profecerit. Adsunt, adsunt hic inter vos oculati testes, auditores, qui felicitatem illius temporis memoria repetentes, quo litterariae

domestica institutio respondebat, propensam jam inde ad virtutem sectandam indolem vividumque atque alacre Orsati ingenium ad liberales disciplinas ediscendas ultro efferunt atque commendant. Quamvis autem in illa aetate influxa atque imbecilla, plena erroris ac levitatis plurima ei suppeterent voluptatum invitamenta, quid tamen non moderate, quid non verecunde, quid non pie, quid non religiose dictum aut factum in ejus adolescentia animadverti unquam potuit? Hinc mirum non est, si praecisis vitiorum germinibus jactoque virtutum omnium fundamento maximam ex suscepto vitae genere existimationem deinde assequeretur. Ecquid enim ad privatam vitam accomodatius ab Orsato poterat excogitari, quam in ea studia enixe incumbere quae ingenium acuunt, verum rebus omnibus pretium constituunt, viam sternunt ad universam eruditionem et, quod maximum in sapientia, ut ad sentiendum de se demissum animum mentemque inflectunt! Intelligentis, auditores, hic de matheseos facultate me loqui, cui omnis hominum cognitio tanquam firmissimo innititur fundamento. Porro tantumne ingenii ad jus praesertim dicendum in Orsato admirati fuissetis, nisi Euclidis, Grandi aliorumque mathematicorum operibus illud sedulo diligenterque excoluisset? Curne tam rigidos induisset mores atque adeo se domi inclusum tenuisset, nisi ex Muscenbruekii, Gravesondi, Lohii et Wolphii libris, quorum auctoritatem amicis suis opportune afferebat, ea penitioris philosophiae documenta hausisset, qua /69/ hominem a corporeis caducisque rebus avocant rapiuntque ad divina? Quod si Baconem Verulamium primum illud recentioris philosophiae ornamentum, ac prope parentem illi maxime in deliciis fuisse atque ob accuratam Anglicae linguae cognitionem, quam sine praeceptoribus didicerat, Londini magis quam Ragusii mente vixisse animadverto, tantum abest ut illum ad hunc modum vitam suam instituisse demirer, ut talem omnino fuisse oportere contendam. Cum enim experientia rerum omnium magistra edoceamur, id homines assidua accurataque philosophorum lectione consequi solere, ut nempe ad eorum cogitandi agendique normam mentem suam conforment, quis Orsatum Anglorum indolem, quos multae cogitationis viros merito nuncupamus, induisse non intelligat? Hoc certe in causa fuisse video, auditores, cur ea quae apud leviores homines maximo in honore sunt, Orsatus parvi penderet, vel potius aspernaretur. Ecquis enim veriori imbutus philosophia Anglorumque spiritu, ut ita dicam, enutritus maximam diei partem vel incute plus aequo curanda, vel in urbanis consuetudinibus frequentandis, vel intempestivis conviviis adeundis insumendam existimabit? Utinam illi, auditores, hoc Orsati vivendi genus amplecterentur, qui otio dediti et liberius viventes teterrimam pestem moribus inferunt maximoque religionis et publicae rei detrimento vitae domesticae exempla miserrime turpant.

Sed nolo hic quisquam putet ob tantam privatae vitae severitatem Orsatum iis omnibus voluptatibus sibi interdixisse quae honestissimis quibusque viris ad animum recolendum concessa sunt. Ecquid enim dulcius suaviusque ad animi oblectamentum effingi poterat, quam Orsati bibliotheca non modo philosophorum, sed lectoribus historicorum et poetarum libris et Gallico et Latino et Anglico et Italo sermone conscriptis referta? /70/ Quid ad severiora studia gravesque animi occupationes temperandas quam pictura accomodatius, cujus quidem amore adeo flagravit Orsatus, ut Italia magno sumptu bis peragrata pulchrioribus tabulis domesticam pinacothecam ditaverit? An tandem minorem ruri voluptatem cepisse arbitraberimur, ubi quidquid temporis e re domestica procuranda supererat, id totum vel in exterarum gentium linguis addiscendis, vel in veteris recentiorisque memoriae cognitione recolenda impendebat. Qua propter mirandum non est quod Orsatus verae solidaeque sapientiae tam uberes fructus percipiens hominum existimationem aucupari nequaquam studuerit suamque sibi virtutem quodammodo sufficere arbitraretur, ita ut qui eum videret non mundioribus indutum vestibus, cogitandum ac demisso vultu incedentem a tumultuosa hominum consuetudine alienum ac solitudinis amantissimum, tanti quanti par erat, nequaquam faceret. At Senatus, cui tanti viri doctrina perspecta erat, e privatae vitae obscuritate ad senatoriae dignitatis lucem suffragiis omnibus evocavit, ut qui privatus summa cum laude vixisset, publicae etiam virtutis documenta praeberet. Duo sunt omnino, auditores, quibus omnis Reipublicae salus maxime innititur iisque sublatis ipsa diu incolumis stare nullo modo potest: religio scilicet et doctrina. Nam si, qui publici muneris procuracionem suscipiunt, morum candore et probitate destituantur et alienae salutis expediendae rationem non teneant, verendum profecto est ne aut aliorum sanguinem impudentissime helluentur, aut, dum prodesse volunt, publicis rebus vehementer officiant in summa rerum omnium caligine atque obscuritate degentes. Hinc merito Pithagoras in profana vetustate longe sapientissimus Reipublica gubernanda artem rem sacram atque divinam esse /71/ deorumque magis, quam hominum vel honestorum propriam dixisse perhibetur. Neque aliter sensit divinus ille Plato qui in libris De republica vix illum ad regimen civitatis admovendum putavit, quem alibi virum fortem, temperantem, cultorem amicitiae et hostem voluptatis loquentem inducit. Quanta porro, auditores, Orsatum religione fuisse censebimus, qui ita ab ineunte aetate parentum suorum cura et praeceptorum industria institutus est ut nihil pietate erga Deum haberet antiquius resque hujus vitae omnes, potentiam, opes et existimationem aeternae immortalitati, ad quam unice se factum sciebat, posthabendas judicaverit? Quis illo religiosior sive divinis sacrificiis interesset, sive augustiora religionis mysteria obiret? Quis in pauperes

sublevandos effusior, cum alios privatim aere suo sustentaret, aliis vero ad propriam mensam accumbentibus cibum suis ipse manibus ministraret? At quid plura de illius religione commemoro, quem ab omni non modo scelere, verum etiam sceleris suspicione semper abhoruisse, quem toties intra anni spatium ad omne religionis officium vobis exemplo suo praeivisse quemque tandem, ne ex aequi unquam rectique legibus discederet, privato theologorum consilio usum esse non ignoratis?

Ea nonnullorum opinio fuit ad vitae calamitates perferendas ac motus animi cohibendos et philosophia vim quamdam atque praesidium sibi homines comparare. Qua quidem sententia quantum a veritate aliena sit, nemo non videt. Equis enim eam sibi sapientiam asciscat ut vel cum gravissimo morbo laborat, vel irae ambitionisque stimulis percellitur, aequam possit servare mentem, nisi prius animum suum religione munierit? Nolite ergo, auditores, Orsati sapientiae tribuere, quod ejusdem religioni tribuatis necesse. Licet enim tanta ille quanta superius /72/ vidistis doctrina copia fuerit exornatus, si tamen acerbissimis doloribus morborum previo fortiter passus est atque ea constanter tulit qua fortissimum quemque virum dejecissent, si nihil expalluit, cum primum deploratam jam esse valetudinem suam accepit; si tandem tumultuantis animi motus in officio potuit continere, id certe non humanae sapientiae, sed divinae solum virtuti adscribendum est, auditores.

Sed nonne illum divina hac quoque religio induxit, ut jurisprudentiam sibi accurate excolendam esse censeret? Noverat enim vir christianae pietatis cultor eximius patriaeque amantissimus se plurimum in Deum justitia omnis auctorem et in publica commoda peccaturum si quae magistratus et judicis personam constituunt, ea omnia prius non didicisset. Hinc ut et religionis praeceptis satisfaceret et hujus Reipublicae felicitati sentiret, difficile dictu est quanta se animi contentione ad Romanarum legum peritiam assequendam contulerit. Etenim quid justum, quid honestum, quid utile, quid decorum esset, non ex iis solum libris qui leviter scientiam hanc pertractant, sed ex ipsis Justiniani legibus, ex Romanae, ut ajunt, Rotae deffinitionibus, ex probatissimis quibuscumque scriptoribus hauriendam esse existimavit. Atque ut omnes veritatis investigandae rationes in iis omnibus quae ad civitatis vestrae utilitatem pertinent in promptu haberet, nihil ex patriis quoque legibus, nihil ex majorum vestrorum institutis se ignorare passus est. Quid ergo a tantae probitatis et juris scientiae viro civibus vestris expectandum non erat, sive ut privatus ille consilium petentibus sententiam suam exponeret, sive secretiora domus sua penetralia relinquens publicis, quae ejus fidei credebantur, muneribusungeretur? An qui ad sacras aedes antequam Senatus cogeretur Deum precaturus semper accedebat, ut circa res in eodem Senatu pertractandas mentem suam superno lumine /73/ illustraret, hunc a recto sentiendi judicandique tramite in

ferendo sufragio deflectere potuisse arbitramur? Hic quasi in memoriam revocate, patres conscripti, qui una collegae vestro aderatis quique totius illius integritatem et sapientiam propius intuentes prima Reipublicae omnia ad Orsati fidem deferebatis, revocate, inquam, acumen illud ingenii ad difficillima quaeque expediti, sensa illa in quamlibet rem prudentissima et ardentissimum aequitatis conservandae studium atque amorem. Quam simplex, bone Deus! Quam sincerum in ferenda sententia iudicium, quam ab omni cupiditate vacuum, quam ad veritatis justitiaeque normam excogitatum! Nihil enim unquam privatae utilitati, nihil amicitiae, nihil gratiae, nihil cujusquam precibus ab eo tribui consuevisse animadvertistis. Oh gravem acerbissimumque casum, quo Senatus integerrimum justitiae custodem extinctum dolet! Oh jacturam Ragusanis civibus summopere deplorandam!

Quid tandem de mira illius in publicis officiis obeundis diligentia et assiduitate dicam, qua tot virtutibus tanquam cumulus accessit? Latuit quippe Orsatus toto vitae cursu christianae modestiae studiosissimus, ut privatus homo, nec generis claritatem jactavit, nec popularem auram captare studuit, nec plausum ex doctrina quaesivit, nec iis ipsis, quibus tam facile ducimur, honoris illecebris deliniri passus est; sed cum publicis muneribus praeficiebatur, tanta vigilantiae atque sedulitatis erat, ut quo obscurior privata vivendi ratione videri conatus est, eo illustrior in publica re administranda cura et diligentia sua esse contenderet. Etenim cum ille honores oneribus, onera vero honoribus temperari totamque Reipublicae summam constantissime magistratuum vigilantia inniti animadverterat, vel maxima quavis incommoda libenter sustinuit, dummodo communi omnium felicitati consuleret.

/74/ Qualem igitur et quantum virum Respublica vestra amiserit, non est quod ego longiori vos, ut id intelligatis, oratione detineam, auditores. Nam a prima adolescentia ad extremum vitae curriculum Orsatum se talem praebuisse novistis, ut nihil ad illius laudem pulchrius, ad hujus autem civitatis bonum calamitosius contigisse videatur. Ille enim eum fructum quem vivus contempsit omnis anteactae vitae hodierno die cepit uberrimum, dum illi Senatus omnesque ordines lugubri hac celebritate parentant. Civitas vero hac maestissima privatae vitae exemplar abreptum deplorat. Ille tandem mortalitate sua exutus eo jam commigravit, ubi immortalitate perpetuo gaudeat ac laetetur. Nos miseri illius praesidio spoliamur, cujus fidei, integritati et vigilantiae res nostras committi gloriabamur. Sed quid ultra dolori indulgeamus, auditores? Supersunt enim Ragusinae Reipublicae tot viri doctrinae et virtutum omnium genere spectatissimi, qui rebus nostris sapientissime consulentes in hac tanta totius fere Europae perturbatione nos quasi in placidissima statione tuentur atque eximia cum privatae, tum publicae vivendi rationis exempla uberrime suppeditabunt. Dicebam.

POLITICAL RHETORIC OF FRANCESCO MARIA APPENDINI ON THE EVE OF REPUBLIC'S FALL

RELJA SEFEROVIĆ

Summary

Piarist Francesco Maria Appendini (1768-1837) spent almost fifty years as a teacher at the Piarist/Scolope *Collegium* in Dubrovnik. His enthusiasm for Latin rhetoric was also recognised outside the classroom walls as he delivered sermons in church and in public. As member of the Patriotic Society (*Società patriotica*), which gathered young patricians interested in social reforms under the influence of the French Enlightenment and English Rationalism, he advocated for the reform of the Ragusan school system and for the education of the local children abroad, at certain Italian schools in particular. The seeds of this idea he found in the treatise *Some Thoughts Concerning Education* written by John Locke, which he tried to adjust to the specific circumstances in Dubrovnik. Unlike Locke, Appendini did not incline towards radical social changes, as he believed that patrician children were the only ones to inherit their fathers and assume power when the time came, and rescue the state from the crisis. His disposition towards English culture has earned Appendini a rightful position among the educated Ragusans who were known to learn English and acquire professional and literary books even though they did not always share his views. Thus Junije Resti, the satirist, rejected the proposal for the children to study abroad and mocked the habits of his fellow-citizens in blindly following foreign customs. Since Appendini and Resti knew each other well, upon the request of the latter's widow Appendini wrote an extensive introduction to a collection of Resti's satires, printed in Padua in 1816, in which he spoke highly of Resti's life-long learning and continuous advancement in law, languages, philosophy and sciences, believing it to be the only right path towards true statesmanship.

Similar views Appendini had stated some twenty years earlier, in June 1798, while addressing the highest representatives of the Ragusan state and Church during the funeral ceremony of Orsat Gozze, the last Ragusan rector who died on duty. Privileged to have been chosen to deliver the oration in rector's honour, Appendini decided to ascribe all Gozze's achievements to his profound learning and individual striving that brought him firm character and broad knowledge. Graced by the glory of his forefathers, who, "from the very foundation of the city", worked to the benefit of Dubrovnik, Rector Orsat Gozze in Appendini's eyes had become a symbol of a responsible statesman and rational man. These achievements he owed most directly to his study of the treatises on law, philosophy, theology and natural philosophy written mostly by English, German or Dutch authors (Francis Bacon, John Locke, Johann Wolf, Pieter van Musschenbroek, Willem Jacob 's Gravesande), with special reference to an Italian Guido Grandi and Euclid, ancient mathematician. Sadly, Appendini failed to mention any of Gozze's concrete works inspired by these treatises, nor did he refer to his contributions to the state, if any. He only praised Gozze's interest in art and his valuable art collection, acquired during his visits to the Apennine Peninsula. Appendini took advantage of the occasion to render his political views and to repeat the message on the necessity to invest into the school system and culture as a pledge for the future, in which new generations would eradicate nepotism and corruption as the greatest social evils.

An insight into archival sources provides a more complete but also more objective picture of Orsat Gozze. A caring husband and good brother, in a marriage with no offspring he designated his wife Mara as universal heir, on condition that she provided for his sisters in the convent and a brother who had been promised life rent. Apparently, Gozze did not manage to resolve an old and ongoing dispute with his cousins over property which snowballed because of his father's imprudent decision, but finally ended in settlement only a few years upon the Republic's fall. The establishment of the French and later Austrian rule had no impact on Appendini's position at the Ragusan *Collegium*. His social status remained intact, which prompted his former students to accuse him of opportunism. This accusation we discard as unjust, because he persevered in his advocacy of the investments in schooling, acquisition of new knowledge and opening towards new cultures as basis of the development of an individual as well as the society that rests upon him. That is the core of Appendini's political theory.

